

ABD'nin 1880 yılından beri dünyada sürdürdüğü ekonomik üstünlük, 1945 yılından itibaren siyasi ve askerî üstünlük ile bütünleşmiş, Soğuk Savaşın bitiminden sonra süper güç niteliğine dönüşmüştür.

Economic hegemony prevailing after the 1880s was buttressed by the political and military supremacy that came to being at the end of the Second World War.

ABD'NİN KÜRESEL GÜCÜNÜN BRİTANYA VE OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Anahtar Kelimeler: Süper Güç, Hegemonya, Batı Medeniyeti, Mali Kriz, Tek Kutupluluk

THE COMPARISON OF THE US GLOBAL POWER WITH THE ERA OF BRITAIN AND THE OTTOMAN EMPIRE

Key Words: Super Power, Hegemony, Western Civilization, Financial Crisis, Uni-polarity

Sertif DEMİR*

STRATEJİK
ARAŞTIRMA VE
ETÜT MERKEZİ

Stratejik Araştırmalar, 9(17)
Haziran 2011 41-96
ISSN: 1303 – 698X

*Dr.Kur.Alb.
Gnkur.ATASE Bşk.İlğı
Elmek: demsert@gmail.com

Bu makale sadece yazarın görüşlerini yansıtır. Türk Silahlı Kuvvetleri ve/veya Yayın Kurulunun görüşlerini temsil etmez.

Öz

ABD'nin bir ulus olarak ortaya çıkışı ve devlet karakteri kazanması kendisine has bir özellik taşımaktadır. İmparatorluk gücüne ulaşma ve onu devam ettirme yeteneği de tek olma özelliği gösterir. ABD'nin bu "istisna olma" özelliği kendisini geçmişteki büyük imparatorluklardan önemli oranda farklı kılmaktadır. ABD'nin 1880 yılından beri dünyada sürdürdüğü ekonomik üstünlük, 1945 yılından itibaren siyasi ve askeri üstünlük ile bütünleşmiş, Soğuk Savaşın bitiminden sonra süper güç niteliğine dönüşmüştür. İngiltere ve Osmanlı İmparatorluğu ile karşılaştırılarak, ABD'nin bu küresel üstünlüğünün farklılıkları ve benzerliklerinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Ancak Doğu medeniyetine ait ülkelerin son yıllardaki iktisadi büyüme kapasitelerindeki önemli artışlar, Irak ve Afganistan krizlerinin mali ve politik etkileri, son küresel mali kriz, ABD'nin küresel güç niteliğinin ve Batı medeniyetinin beş yüz yıllık üstünlüğünün sorgulanmasına neden olmuştur.

Abstract

It was a particular trait of the USA to emerge as a nation and attain the characteristics of a state. It was very peculiar of the US to have become an empire and be able sustain it. This trait, called exceptionalism, renders the US considerably different from the previous empires. Economic hegemony prevailing after the 1880s was buttressed by the political and military supremacy that came into being at the end of the Second World War. This domination transformed the US into a global super power after the demise of the Cold War marked by the collapse of the Soviet Union. This article defines the differences and similarities of the US' supremacy in the comparison with the British and Ottoman Empires. However, the rapid economic growth of Asian countries in the last three decades; the political, military and financial implication of ongoing wars in Iraq and Afghanistan and the latest global financial crises have led to the questioning of the super power role of the USA and of the Western hegemony that lasted over the past five hundreds years.

Giriş

ABD, sahip olduğu nüfusu, geniş yüz ölçümü, konvansiyonel güç ve NBC silah kapasitesi, silah teknolojisi, küresel ölçekli ekonomik gücü ile bir imparatorluk olarak nitelendirilebilir.

Günümüzde imparatorluklar devri kapanmış gözükse de ABD; sahip olduğu nüfusu, geniş yüz ölçümü, konvansiyonel güç ve NBC silah kapasitesi, silah teknolojisi, küresel ölçekli ekonomik gücü ile bir imparatorluk olarak nitelendirilebilir. Hatta bu niteliği ile Roma İmparatorluğu'ndan sonra dünyaya egemen olan en büyük ikinci imparatorluk olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak, ABD'nin küresel gücünün tanımlanmasına ilişkin akademik tartışmalar uzlaşma noktasından henüz uzaktır. ABD'nin ulaştığı küresel güç düzeyinin hegemonik bir güç mü veya bir imparatorluk mu olduğu konusunda yoğun tartışmalar sürmektedir. Konunun bütünselliği açısından karşılaştırmalı bir analize başlamadan önce, hegemonya ve imparatorluk tartışmalarının ABD üstünlüğü ile karşılıklı etkileşimi ve ABD üstünlük tanımlamalarına ilişkin kuramsal tartışmaların kısa bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Makalede, önce ABD'nin süper gücünün doğuş süreci incelenecek, ardından ABD üstünlüğü İngiliz ve Osmanlı İmparatorluğu ile karşılaştırılarak elde edilecek sonuçlar ışığında, ABD hegemonyası değerlendirilecektir. İngiltere İmparatorluğu'nun ABD'nin küresel egemenliğinin oluşmasında olumlu etkisi bu karşılaştırmayı ilginç kılmaktadır. Çünkü, İngiltere İmparatorluğu liberalizm üzerinde yükselirken Amerikan üstünlüğü ise neo-liberalizm üzerinde yükselmiştir.

ABD'nin, Irak ve Afganistan savaşlarında önemli başarılar kazanamaması, küresel krizin ABD ekonomisini etkilemesi, Çin ve Hindistan gibi yeni küresel güçlerin ortaya çıkması gibi nedenlerle ABD süper gücünün aşınmaya başladığı yönünde tartışmalar yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda makalede, ABD hegemonyasının sona erip ermediği, güç değişim teorisinin öngörülleri bağlamında irdelenecektir. ABD'nin olası bir güç değişim sürecine nasıl ve hangi koşullar altında maruz kalacağı da irdelenecektir. Makalede ileri sürülen sav, ABD küresel üstünlüğünün aşınmaya

başlamasına karşın anılan üstünlüğünün süreceğidir. Yeni ortaya çıkan küresel güçlerin ABD hegemonyasını üstlenmeleri yani küresel güç dönüşümünü gerçekleştirmelerinin ise anılan güçlerin Batı tarzı kültürel birikime sahip olamamaları ve ABD'nin nükleer silah ve askerî kapasitesinden dolayı hemen mümkün olamayacağı ve farklı bir süreç izleyeceğidir.

ABD Üstünlüğü Bağlamında İmparatorluk ve Hegemonya Tartışmaları

ABD'nin ulaştığı gücü hem hegemonya hem de küresel imparatorluk kavramı ile betimleyen iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır.

Soğuk Savaş sürecinde ABD'nin uluslararası sistemdeki rolünün sorgulanması ile başlayan hegemonya tartışmaları, ABD'nin son yirmi yıl içinde "başarısız-failed" devletlere yönelik yürüttüğü harekâtlar, Çin ve Hindistan başta olmak üzere Asya kaynaklı yeni ekonomik ve askerî güçlerin ortaya çıkışı ile Rusya Federasyonu (RF)'nin yeniden canlanması bu tartışmaların boyutunu derinleştirmiştir. ABD'nin ulaştığı bugünkü küresel gücü hem hegemonya hem de küresel imparatorluk kavramı ile betimleyen iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır.

ABD'yi İmparatorluk Olarak Gören Yaklaşımlar

ABD'nin modern bir imparatorluk olduğu yönündeki savlar, ABD'yi pozitif bir küresel güç olarak gören görüş¹ ve ABD'nin küresel imparatorluğunu ulus ötesi tarihsel materyalizm (postmodernizm)² akımı tarafından açıklanmaya çalışılmaktadır (Erkmen, 2008: 2).

¹ Pozitif normatif güç; hegemonik istikrar teorisi kapsamında ABD'nin sahip olduğu hegemonik kapasitesi ile dünyaya güvenlik, istikrar ve ekonomik kapasite açısından olumlu katkı sağlaması olarak ifade edilmektedir.

² Postmodernizm, belirli bir durum içinde ve olumlu ya da olumsuz anlamda modernizmden farklılaşan, tüm siyasal ve maddi/toplumsal değişimler ile düşünsel ve kuramsal pratikleri ve kültürel değerleri kapsayan bir olgudur. Postmodernizm, toplumsal olgulardan ziyade birey ve mikro olguların öne çıktığını, küreselleşmenin neticesinde ulus devletlerin farklılaşacağını iddia eden düşünceler sistemidir.

Uluslararası düzenin ulus devlet dışında sermaye tarafından şekillendirildiği, emperyalizm çağıının sona erdiği, dolayısıyla XX. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası sistem ile ABD'nin gücünün kaynağını ve gelişimini emperyalizm teorisiyle açıklamanın doğru olmadığı yönünde görüşler bulunmaktadır.

ABD'nin küresel imparatorluğunu postmodernizm yaklaşımı ile açıklayan görüş, küreselleşme çağında ulus devletlerin emperyal politikalarının kapitalizmin geldiği aşamayla uyummadığı, ulus ötesi sermaye çağında sermayenin artık ulusların sınırlarının dışına taşıdığı, bu nedenle, sermaye sahiplerinin çıkarları ile herhangi bir ulus devletin çıkarlarının farklılaştığıdır (Stokes, 2005:227). Bu olgu, küresel kapitalizmin savunucusu olan ABD için de geçerlidir. Sermaye birikiminin küresel dinamikleri ulusal dinamiklerden ağır bastığından, devletler ulus ötesi sermaye tarafından kontrol edilmekte ve onun adına hareket etmektedirler (Stokes, 2005:228). Diğer yandan aynı temelde görüşleri bulunan Hardt ve Negri (2000:XII-XIV) de küreselleşen sermayenin hiçbir engel tanımadığını ve ulus devletlerin çağının kapandığını ve geçmişin kavramlarıyla üretilen emperyalizm ve ona bağlı olarak üretilen emperyalist teorilerin küresel sistemi açıklamakta yetersiz kaldığını belirtmişlerdir. Emperyal kavramının; imparatorluk merkezi olmayan, belli bir toprak parçasıyla sınırlı kalmayan, ulus üstü, ulusal ve yerel organların egemenlik aygıtından oluştuğu ve söz konusu kavramın temelde sınırların yokluğu ile tanımlanabileceği ifade edilmiştir. Ortaya çıkan siyasal ve ekonomik uluslararası düzenin ulus devlet dışında sermaye tarafından şekillendirildiği, emperyalizm çağının sona erdiği, dolayısıyla XX. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası sistem ile ABD'nin gücünün kaynağını ve gelişimini emperyalizm teorisiyle açıklamanın doğru olmadığı ileri sürülmüştür (Aktaran Erkmen, 2008:3-4).

ABD'nin bir imparatorluk olduğu yönündeki görüşleri açıklayan ikinci akım ise ABD'nin 11 Eylül saldırısından sonra dünyadaki küresel gücünün betimlenmesine ve ABD'nin dünyayı şekillendirmek için yürüttüğü harekâtların ideolojik alt yapısına ilişkin görüşlerdir. ABD'de ikinci Bush yönetiminde iktidarda olan "Neo-Con"ların da sahiplendiği bu görüşler, ABD'nin yeni küresel konumunun farklılığını ortaya koyma amaçlıdır (Erkmen, 2008:5-6). Bu görüşlerin özünde; ABD'nin aslında bir imparatorluk olmasına karşın bunu dillendirmekten çekindiği;

ABD'nin asıl sorununun emperyalist olmak değil yeterince olamamaktan kaynaklandığı ve bu nedenle ABD'nin daha aktif bir politika izlemesi gerektiği (Max Boot, 2001); ABD dışında kalan devletlerin güçsüzlüğü ve uluslararası politikada bir güç unsuru oluşturamadığı; ABD'nin dış politikasını ve küresel stratejisini belirlerken Roma, Yunan ve İngiliz imparatorluklarından ders alması gerektiği (Kaplan, 2001:152-153) yer almaktadır.

İmparatorluk sadece bir devletin başka devletlerin topraklarını doğrudan yönetmesi anlamına gelmez; imparatorluk, dünyanın tümünü etkileyen bir kurallar bütünüdür.

ABD'nin modern bir imparatorluk olduğunu savunan Ferguson, ABD ve İngiliz küresel üstünlüklerini inceleyerek önemli sonuçlara ulaşmıştır. Ferguson'a göre (2003:18) imparatorluk sadece bir devletin başka devletlerin topraklarını doğrudan yönetimi anlamına gelmez, imparatorluk, daha çok dünyanın tümünü etkileyen bir kurallar bütünüdür. İngiltere ile ABD arasında karşılaştırma yapan Ferguson (Hegemony or Empire, 2003:154-155), İngiliz İmparatorluğu'nun ABD için bir örnek teşkil ettiğini ve ABD'nin bir imparatorluk olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Benzer şekilde Colossus adlı kitapta da (2004:2-3); ABD'nin bir imparatorluk olduğunu ve bundan herkesin yararlanabileceğini, ancak ABD'nin bir liberal "imparatorluk" olmasının kendisi için yararlarının az olması ve yükümlülüklerinin fazla olması nedeni ile böyle bir görevden kaçındığını, ayrıca Soğuk Savaş süresince SSCB tarafından kullanılan "Yankee Emperyalizmi" sloganının bunda etkisi olduğunu ileri sürmüştür.

ABD'nin Küresel Üstünlüğüne İlişkin Görüşler

"Hegemoni" sözcüğü ilk defa Pers İmparatorluğu'na karşı yapılan bağlaşıktaki, Atina Devleti ile diğer Yunan kent devletleri arasındaki ilişkileri betimlemek amacı ile kullanılmıştır. Bu bağlamda "hegemoni", Atina'nın diğer devletler üzerinde sürekli bir politik güç kurmadan onların birleşik güçlerini örgütlemesi ve yönlendirmesi şeklinde tanımlanmıştır. Immanuel Wallerstein ise hegemoni sözcüğünün güçlü bir imparatorluktan daha az, ancak liderlikten daha fazla bir anlama

geldiğini ifade etmiştir. (Ferguson, "Hegemony or Empire," 2003:154-155). Zaman içinde hegemonya; liderlik (leadership), başatlık (dominance), üstünlük (supremacy) ve hâkimiyet (preponderance) sözcüklerini de kapsayacak şekilde farklı anlamlarda kullanılmıştır (Erkmen, 2008:10).

Uluslararası sistemin hegemonik ve bu sistemin temel belirleyicisinin hegemon güç olduğunu savunan beş temel (kendi içlerinde belli ayrışmaları olsa da) ekolden söz edilebilir: Neorealizm, liberal kurumsalcı yaklaşım, Gramsciyeen yaklaşım, dünya sistemi okulu ve uzun döngüler teorisi (Erkmen, 2008:10).

Hegemonya kavramı ve Amerikan hegemonyası neorealist perspektiften tanımlandığında ön plana çıkan olgu küresel sistem içinde devletin rolüdür.

Hegemonya kavramı ve Amerikan hegemonyası neorealist perspektiften tanımlandığında ön plana çıkan olgu, küresel sistem içinde devletin rolüdür. Bu çerçevede, neorealistler açısından hegemonya, güçlü bir devletin kendi çıkarları doğrultusunda bir dünya düzeni kurması ve diğer devletleri zorla ya da ortak çıkarlar oluşturarak bu düzen içinde yer almaya yöneltme gücü olarak görülmektedir. Bu bağlamda neorealistler, hegemonik düzenin nasıl kurulduğu, nitelikleri, aktörleri ve geleceği üzerinde durmuşlardır. Neorealistler, hegemonik gücün bileşenleri ve hegemonyanın kalıcılığı konularında farklı düşüncelere sahiplerdir (Erkmen, 2008:10-11). Bazı yazarlar hegemonyanın ana unsurunun askerî güç (Nye, 1990:186), bazıları ise ekonomik güç olduğunu ileri sürmektedir (Keohane, 1984:28). Bu bağlamda tesis edilen uluslararası düzeni hegemonik istikrar teorisi ile açıklamışlardır. Bu teori temel olarak uluslararası siyasette güçlü, baskın bir aktörün, sistemde tüm devletler için kolektif olarak arzu edilen sonuçlara ulaşmak amacıyla liderlik yapması biçiminde de tanımlanmaktadır (Grunberg, 1990:431). Hegemonik istikrar teorisini savunanlar ABD'nin uluslararası sistemde istikrar sağlayıcı temel güç olduğunu ileri sürmektedir (Mark Beeson ve Richard Higgott, 2003:3-4).

Hegemonya kavramını betimleyen ikinci grup liberal kurumsalcılardır. Liberaller, hegemonun fiziki

gücüne rıza boyutunu ekleyerek askerî ve ekonomik güç gibi kavramlardan ziyade güç ilişkisine vurgu yapmaktadır (Erkmen, 2008:13). Bu yazarlar arasında Robert Keohane, hegemonya kavramında ekonomik güce ağırlık verirken Joseph Nye (2003:75-80) ise yumuşak güç (bilgi çağı ve değerler) üzerinde durmaktadır. Liberal kurumsalcıların en önemli isimlerinden olan John Ikenberry (2001:9; 1998-1999:45), büyük devletlerin hegemonyanın zorlayıcı gücünü kullanmasını kısıtlayan bir düzen inşa etmek istediklerini, hegemon gücün bunu kabul etmesi hâlinde diğer devletlerin kendilerini daha az tehdit altında hissedeceklerini belirtir.

Hegemonik bir düzen, devlet ile sivil toplum ve sınıflar arasındaki ilişkileri temel olarak karakterize eden, zorlamadan/baskıdan ziyade bir rızadır.

Hegemonya kavramına ilişkin diğer bir değerlendirme ise Gramsciyen akımında görülmektedir (Erkmen, 2008:15-18). Bu akım, uluslararası ilişkileri anlamak için İtalyan düşünür Antonio Gramsci'nin hegemonya tanımından yola çıkan bir hegemonik uluslararası sistem düşüncesi geliştirmiştir. Gramsci için hegemonya, bir toplumda güç ilişkilerini analiz etmek için kullanılan bir kavramdır. Hegemonik bir düzen, devlet ile sivil toplum ve sınıflar arasındaki ilişkileri temel olarak karakterize eden, zorlamadan/baskıdan (coercion) ziyade bir rızadır (consent). Bir hegemonya, yönetici sınıfın dünya görüşünün popülerleşmesi ve yayılmasıyla sağlamlaşan bir rızanın sonucu oluşmaktadır. Bu durum siyasal liderliğin de rıza üzerine kurulabileceğini göstermektedir (Akyol ve Ulutürk, 2007:62-85).

Gramsci'nin kilit kavramları olan "hegemonya", "tarihsel blok" ve "sivil toplum"u küresel ekonomik politika bağlamında yeniden ele alarak anlam kazandıran Robert Cox'tur. Neorealistlerin aksine uluslararası ilişkilerin devletlerarası ilişkilere indirgenemeyeceğini belirten Cox (1996:137), uluslararası ilişkilerin dünya ölçeğindeki üretim ilişkileri, siyasal ilişkiler ve sosyal ilişkiler bağlamında anlaşılabilirliğini ileri sürmüştür. Cox'a (1996:100) göre hegemonya, üretimin sosyal ilişkileri, devlet biçimleri ve dünya düzenleri olmak üzere üç yapı

Hegemonik dünya düzeni kavramı, yalnızca devletler arası çatışmayı düzenleme üzerine değil aynı zamanda ülkeleri çevreleyen sosyal sınıflar arasındaki ilişkileri meydana getiren küresel boyuttaki üretim tarzı, küresel olarak tasarlanan sivil toplum üzerine kurulmaktadır.

içinde ortaya çıkar. Bir hegemonik düzenin doğuşu önemli bir sosyal veya ekonomik devrimden sonra, çoğunlukla savaşlar yoluyla gerçekleşir. Cox'un ifadesiyle; "hegemonik dünya düzeni kavramı, yalnızca devletler arası çatışmayı düzenleme üzerine değil aynı zamanda ülkeleri çevreleyen sosyal sınıflar arasındaki ilişkileri meydana getiren küresel boyuttaki üretim tarzı, küresel olarak tasarlanan sivil toplum üzerine kurulmaktadır" (Cox, 1993:61). Dünya hegemonyası, hâkim bir sosyal sınıf tarafından yerleştirilen içsel (ulusal) hegemonyanın dışarı doğru genişlemeye başlamasıdır. Bunun sonucunda hegemonya evrensel normlar, kurumlar ve mekanizmalar yoluyla kendisini gösterir. Bu normlar, kurumlar ve mekanizmalar devletler ve devlet dışı aktörler için belirli kurallar ortaya koyar. Bir hegemonik düzende bu değerler ve anlayışlar göreceli olarak istikrarlıdır ve sorgulanmazlar. Bunlar çoğu aktöre doğal bir düzen olarak görülür (Cox, 1996:151). Bu düzenin kurulması ve yayılmasının ardındaki güç çoğunlukla devlet olmasına rağmen devletin başatlığı bir hegemonya yaratmak için yetmez. Hegemonya, dünya ekonomisinin bütün ülkeleri etkisi altına alan hâkim üretim tarzının yarattığı bir düzendir (Cox, 1996:151).

Hegemonya kavramını kullanan dördüncü grup dünya sistemi okuludur. Dünya sistemi okulunun hegemonya anlayışı neorealistler ve Gramsciyeenlerle bazı ortak noktaları paylaşmakla birlikte, önemli farklılıklara sahiptir. Dünya sistemi okulu, hegemonya kavramını merkez-çevre ilişkisi bağlamında ele alır. Ancak, bunlara göre hegemonik mücadele asıl olarak merkez içinde devam eder (Erkmen, 2008:17-18). Bu akımın yazarlarından Immanuel Wallerstein'e (1984:38) göre merkezde asıl olarak iki tip ilişki görülmektedir: rekabetçi ve hegemonik. Merkez ülkeleri arasındaki ilişkilerde rekabet esas olmasına rağmen belli dönemlerde hegemonya ortaya çıkabilmektedir. Hegemonya, esas olarak birçok gücün, sırasıyla üretim, ticaret ve finans alanlarında üstünlük kurmasını içeren çok özgül ekonomik ölçütlerle dayandırılarak tanımlanmaktadır.

Bir ülkenin hegemon güç olabilmesi için üretim, dünya ticareti ve mali ilişkilerde başat olması gerekir. Hegemonik bir gücün bir süre sonra kendi antitezini üreteceği ve bir hegemonik rekabet durumu ortaya çıkacağını savunur. Wallerstein'in bakış açısından hegemonik güç, modern dünya sisteminde üç elverişli durumda uygulanmıştır: XVII. yüzyılda Hollanda, XIX. yüzyıl ortasında Birleşik Krallık ve XX. yüzyıl ortasında ise ABD. Dünya tarihini hegemonik güçler açısından inceleyen Wallerstein'in yaklaşımı neo-Gramscian yaklaşım olarak da görülmektedir.

Bir ülkenin hegemon güç olabilmesi için üretim, dünya ticareti ve mali ilişkilerde başat olması gerekir.

Hegemonya kavramını ele alan beşinci yaklaşım ise uzun döngüler teorisidir. Bu teoriye göre bir hegemonik güç yükselir ve aşırı genişleme nedeniyle zayıflar. Bunun sonucunda, ekonomik ve teknolojik olarak yükselen yeni bir güç eski güce meydan okur ve sonuçta yaşanan bir savaşla hegemon güç değişir. Dünya tarihinin bu döngü içinde açıklanabileceğini savunan bu yaklaşıma göre değişimi sağlayan ve sistemi etkileyen savaşlar dört ana nedenle doğabilir. Ekonomik nedenler (Kondratief eğrileri), hegemonik düşüş, nüfus artışı, eşitsizlik (Erkmen, 2008:18-19). Uzun döngüler teorisinin içinde kullanılan en önemli kavramlardan birisi ise hegemonik güçlerin aşırı genişleme nedeniyle zayıfladığı ve yerlerini bir başkasının aldığıdır. Bu yaklaşımın iki ayrı versiyonu vardır: Bunlardan birincisi, hegemon gücün düşüşünü, uluslararası düzeni devam ettirebilmek için kendi kaynaklarını tüketmesi ve ekonomik çöküntüye uğramasıyla açıklamaktadır (Grunberg, 1990:431-477). Bu görüşün diğer versiyonu ise aşırı genişleme (overstretch) kavramı temelinde şekillenmektedir. Bu yaklaşımın en önemli ismi Paul Kennedy'dir. Bu grup, hegemonyanın değişmesinin temel nedeni olarak büyük güçler arasındaki rekabeti görürler. Bunlara göre büyük güçler, birbirleriyle rekabet ederek doğar, büyür ve yükselirler. Bir noktaya geldiklerinde ise büyümelerini kaldıramazlar. Ekonomik ve siyasi olarak hegemon olmanın yükünün altından kalkamayan güçler çökerler. Buna bir meydan

okuma olur ve düzen yeniden sağlanır (Kennedy, 2001).

Literatür taraması bağlamında yapılan çalışmadan sonra hegemon güç ile imparatorluk arasındaki farklar üç kategoride açıklanabilir: Yönetme biçimi, egemenlik ve topraksallık (Erkmen, 2008:20). İmparatorluk, bir emperyal merkezden farklı toplulukların yönetimidir. Hegemonya ise bir hegemonik gücün diğer devletlerin iç işlerine doğrudan müdahale etmeyip küresel sistemin kurallarının belirlenmesinde diğerleri üzerinde güç uygulamasıdır (Mark Beeson ve Richard Higgott, 2003:3). İmparatorluklar, emperyal merkez tarafından ikincilleştirilmiş toplumlara hükmederler ve bu süreçte bu toplumları kendilerine bağımlı olarak görürler. Oysa, hegemonik bir düzende bu türden bir doğrudan ikincilleştirme veya dışlama yoktur. Toplumsal kastlar bulunmaz. Bireyler arasında gündelik yaşamda büyük farklılıklar olmasına karşın bu farklılıkları kurumsallaştıran kanunlar yoktur (Erkmen, 2008:20). İmparatorluk ile hegemonya arasındaki ikinci önemli fark ise egemenliktir. İmparatorluklar diğer aktörler üzerinde doğrudan ya da dolaylı bir egemenlik kurmak isterler. İmparatorluklar kendilerinin dışında kalan devletlerden imparatorluğun kurallarını ve egemenliğini kabul etmesini isterler. Kendi toprakları dışında kalan her alan imparatorluklar için doğal fetih alanlarıdır. Hegemonyayı farklı kılan ise onun kendi dışında kalan alanları fethetme arayışında olmamasıdır. Hegemon güçler diğer devletlerden siyasi, ekonomik ve askerî olarak güçlü olmasına rağmen genellikle geride kalan tüm devletleri fethetmeye çalışmazlar. Bunun temel nedeni, hegemonyanın belirli bir sistem içinde varlığını bulması ve koruyabilmesidir (Chase-Dunn, 1994:362-363). Diğer bir deyişle, hegemonya ancak kendi doğduğu sistem sürdüğü sürece gücünü sürdürebileceğinden diğer aktörleri fethetmeye çalışmaktansa hegemonik gücünü koruyabileceği bir sistemi sürdürmeye çalışır. Özetle, hegemonya başka devletlerin de yaşayabildiği bir devletler sistemi içinde geçerliyen imparatorluk

Hegemon güç ile imparatorluk arasındaki farklar üç kategoride açıklanabilir: Yönetme biçimi, egemenlik ve topraksallık.

kendisinden başka devlet tanımaz ve onun egemenliğini kabul etmez.

Hegemonya ile imparatorluk arasındaki farklılıklar temelde küresel gücün sürdürülmesi, yönetimi ve diğer aktörlerle ilişkilerin niteliğinde yatmaktadır. Ancak, her iki küresel yönetim biçiminde de amaç, daha da güçlenmek, diğer devlet veya aktörleri kendisine bağımlı kılmak ve küresel egemenliği sürdürmeyi sağlamaktır. Kullanılan yöntemler, araçlar ve oluşturulan küresel ilişkiler manzumesinde farklılıklar görülmektedir.

Hegemonya ile imparatorluk arasındaki farklılıklar temelde küresel gücün sürdürülmesi, yönetimi ve diğer aktörlerle ilişkilerin niteliğinde yatmaktadır.

Yukarıdaki analizlerden ABD'nin hegemonik bir güç olduğu yönündeki görüşlerin daha yaygın olduğu görülmektedir. Dolayısı ile ABD'nin bugünkü küresel gücünün hegemonya kavramı ile açıklamak daha kabul edilebilir bir yaklaşımdır. Ancak kavram, kuram, konsept, ideoloji gibi uluslararası ilişkileri açıklayan olguların değişkenliği ile ABD'nin geçmiş emperyal güçlerin bazı özelliklerini taşıması, ABD'nin modern emperyal bir faktör olarak nitelendirilmesini de göz ardı etmememize işaret etmektedir. Bizde bu nedenle yapacağımız karşılaştırmada ABD'nin hangi güç özelliğini taşıdığının belirlenmesinden ziyade, onun anılan imparatorluklarla farklı ve benzer özelliklerini ortaya koymaya çalışacağız.

ABD'nin Küresel Güç Olma Sürecinin Analizi

ABD'nin bir ulus olarak ortaya çıkışı ve devlet karakteri kazanması kendisine has bir özellik taşımaktadır. Ayrıca, dev bir imparatorluk benzeri güce ulaşma ve onu devam ettirme yeteneği ile de tek olma özelliğine sahiptir. Bu nitelikler onu geçmiş büyük imparatorluklardan önemli oranda farklı kılmaktadır. Amerikan ulusunun ana ögesini; büyük çoğunluğu İngiltere'den olmak üzere Batı Avrupalı göçmen kitlesi oluşturmaktadır. Amerika'nın keşfi ile birlikte ülke zenginliğinin Batı Avrupa ülkelerinde duyulması fakirlik sürecini yaşayan Avrupalılar için bir umut kapısı olmuştur. Bu yüzden ilk göç edenler genellikle zengin olmak isteyen, maceraperest ve hırslı insanlardan oluşmuştur. Söz konusu kitlelerin

Amerika'ya gelen göçmenlerin ulus nitelikleri; kısmen ataları olan İngiltere ve Fransa'ya karşı verdikleri mücadelenin sonucunda gerçekleşmiştir.

Amerika'ya göçleri 1607, 1620 ve 1630 yıllarında gerçekleşmiştir. Bağımsızlık Bildirgesi'ne kadar söz konusu göçmenlerde Anglo-Amerikan Protestan kültürü egemen olmuştur (Huntington, 2004:40; Ferguson, 2004:35)³. Avrupa'nın özellikle İngiltere'deki siyasi kültürel ve sosyal yaşamın benzeri hatta daha ilerisi bu göçmen kitleler vasıtası ile Amerika'da yeşermiştir. Amerika kıtasının batıya doğru keşfedilmesi ve genişleyen ekonomik yaşam için artan iş gücü gereksinimi de Afrika kıtasından köle ticareti ile karşılanmak istenmiştir. Bu süreç içinde Avrupa dışındaki diğer kıtalardan da gönüllü göçmen akımı yaşanmıştır. Amerika'ya gelen göçmenlerin ulus nitelikleri; kısmen ataları olan İngiltere ve Fransa'ya karşı verdikleri mücadelenin sonucunda gerçekleşmiştir. ABD İç Savaşı, İspanya Savaşı, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve kısmen Soğuk Savaş ile ulusal bilinç güçlendirilmiştir. Bu süreç içinde yeni göçmenlerin de Amerikan kültürü içerisinde yoğrulmaları sağlanmıştır. 1776 yılında yayımlanan Bağımsızlık Bildirgesi özgürlük, eşitlik, demokrasi, bireysellik, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve özel mülkiyet ilkelerine bağlılığı ifade eden "Amerikan ruhu" kavramının yaratılmasını sağlamıştır (Huntington, 2004:46).

Yukarıda belirtildiği gibi, Amerikan küresel güç süreci kendisine has özellikler taşıyan bir modeldir. Bu modelin doğuşu ve gelişimi için kullanılan kavram "Amerikan ayrıcalığı (istisnacılığı)"⁴ - exceptionalism"dir. Alexis de Tocqueville'nin (1945) tanımı ile, Amerika benzersiz tarihi, doğuşu ve özel politik kurumları ile diğer devletlerden niteliksel olarak ayrılmaktadır ve bu diğer uluslara örnek teşkil etmektedir. Ayrıcalık ile daha yeni, daha saf ve daha doğal bir toplum yaratılması anlatılmaktadır (Krislov, 2001). Amerikan farklılığı, Amerika'nın bir ulus ve devlet olarak ortaya çıkışı, gelişimi ve küresel

³ 1820-1869 arası 6 milyon, 1913'e kadar ise 16 milyon göçmen Amerika'ya göç etmiştir.

⁴ "Exceptionalism (istisnacılık)" ABD'nin hegemonik bir güç olarak ortaya çıkışını betimleyen bir görüştür. ABD'nin tarihsel, iktisadi, politik, kültürel ve diğer yönleri ile farklılığını ifade etmek amacı ile kullanılmıştır.

Monroe Doktrini ile ABD, 1823 yılından itibaren Avrupa ülkeleri arasındaki sorunlara karışmamayı esas alan yalnızlık politikasını yaklaşık yüz yıl süre ile uygulamıştır.

güç oluş sürecinde sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, diplomatik vb. politika ve uygulamalarının öznel nitelikleri olarak ifade edilebilir. Amerikan farklılığı süper güç dönemindeki tekil kararlarından dolayı “tek yanlılık (unilaterality)” eş anlamında kullanılmaya başlanmıştır. SSCB'nin yıkılmasından sonra tek süper güç bağlamında, ABD'nin Uluslararası Ceza Mahkemesine katılmaması, iklim değişikliğine ilişkin Kyoto Protokolü'nü, Ottova Konvansiyonel Mayınları Yasaklama Sözleşmesi'ni ve BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni imzalamamasının ABD'nin ayrıcalıklı veya tek yanlı politikasının bir sonucu olduğu ifade edilmiştir (Safrin, 2008:1309).⁵

Ayrıca, Monroe Doktrini ile ABD, 1823 yılından itibaren Avrupa ülkeleri arasındaki sorunlara karışmamayı esas alan yalnızlık politikasını yaklaşık yüz yıl süre ile uygulamıştır. Bu süreçte Avrupa ülkeleri, Amerika kıtası ile doğrudan çıkar amaçlı ve güç kullanmayı öngören bir politikadan uzak durmuşlardır. Bu doktrin aynı zamanda Avrupalıların da Amerika kıtasında kolonileşmesini engellemesini ve böylece ABD'nin Amerika kıtasında üstünlüğünü kurmasını hedeflemiştir. ABD'nin küresel ölçekte askerî, siyasi ve ekonomik bir güç oluşturmada bu gelişmelerin önemli katkısı olmuştur. Özellikle okyanuslar doğal koruma sağlayarak ABD'ye karşı bir askerî tehdit riskini ortadan kaldırmıştır. ABD ekonomik kaynaklarının çoğunlukla askerî alanda değil katma değeri yüksek hizmetler, ticaret ve sanayide yoğunlaşmasını sağlamıştır. Benzer bir gelişme de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya ve Japonya'nın ekonomik gelişmesinde yaşanmıştır. ABD'nin onların savunmalarını üstlenmesi ile söz konusu ülkeler iktisadi yönden kısa sürede toparlanabilmiştir.

⁵ Konuya ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bk. American Exceptionalism, Editör Philip John Davies, Edinburg Univ. Press, 1998; Reflection on American Exceptionalism, Editör David K. Adams, Kelle Univ Press, İngiltere, 1994. Bu kitaplarda Amerikan istisnacılığı her alan itibarı ile ayrı ayrı irdelenmiştir.

Amerika'nın "yalnızlık" politikasını terk etmesi ve devam ettirmesinde, 7 Mayıs 1915'te Alman U-20 denizaltısının Lusitania gemisini batırması, Japonların 7 Mayıs 1941'deki Pearl Harbour baskını ve 11 Eylül 2001'deki İkiz Kuleler saldırısı önemli rol oynamıştır.

ABD küresel egemenlik stratejisini; sürekli bir dış düşman yaratarak onunla mücadele içine girmek ve oluşturulan tehdit ortamında güç politikası ile yaratılan düşmanını zayıflatmak üzerine inşa etmiştir. Yine dünya hâkimiyetini ve küresel gücünün devamlılığını sağlamak için ortak çıkar ve ortak düşman yaratarak ittifak sistemini genişletmiştir. Yaratılan düşmanı çevrelemek amacı ile ittifaklar oluşturulması veya ortak savunma örgütü kurulması küresel egemenlik stratejisinin diğer öğeleridir. Bu kapsamda ittifak üyelerinin silahlanma gereksiniminin karşılanması amacı ile gelişmiş teknoloji kapasitesinin kullanılması sağlanmaktadır. Böylece dev ekonomisinin ana unsuru olan silah sanayisi dışsal faktörlerle sürekli geliştirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında bağımsızlık sürecinde İngiltere, daha sonra Amerika'nın yerli halkı Kızılderililer, İç Savaş döneminde köleliği savunan Güneyliler, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği, günümüzde ise radikalizm ve terörizm ortak düşman olarak belirlenmiştir. Yaratılan bu dış düşman aynı zamanda farklı etnik unsurlardan meydana gelen Amerikan ulusunun yaratılmasında da kullanılmıştır (Huntington, 2004:260).

Amerika'nın "yalnızlık" politikasını terk etmesinde 7 Mayıs 1915'te Alman U-20 denizaltısının Lusitania gemisini batırması, Japonların 7 Mayıs 1941'deki Pearl Harbour baskını ve 11 Eylül 2001'deki ikiz kuleler saldırıları önemli rol oynamıştır. (Ferguson, Empire, 2003:60-61).

Sonuçta ABD coğrafi, ekonomik, siyasi ve askerî faktörlerin bir bileşeni olarak küresel bir güç olmuştur. ABD'nin küresel üstünlüğünü tek başına dengeleyebilecek bir güç oluşumu olan SSCB'nin yıkılması ile ABD süper güç olarak ortaya çıkmıştır.

ABD'nin Küresel Güç Üstünlüğünün Büyük Britanya İmparatorluğu ile Karşılaştırılması

Amerikan Hegemonyanın Doğuşu ve Özellikleri Açısından Karşılaştırma

İçinde yaşanan bir süreci güvenlik ve siyasi-askerî güç dengesi açısından tanımlamak, betimlemek

ve onu bilimsel bir incelemeye tabi tutmak, verilerin değişkenliği ve yetersizliği dikkate alındığında oldukça zordur. Çünkü süreç hâlen yaşanmaktadır ve bilimsel incelemenin bir ögesi olan kategorize etme ve sınıflandırmanın güçlüğü ortadadır.

Amerika'nın küresel güç tanımlamasının "hegemonik" veya "imparatorluk" olarak tanımlamasında araştırmacılar arasında bir uzlaş yoktur. Kavramlar üzerinde uzlaş olmamasının yanı sıra ABD ile eski imparatorluklar arasında karşılaştırma yapmanın yanlış olabileceğini ileri süren yazarlar da mevcuttur. Örneğin, Hardt ve Negri (2000:XIV), ABD ile geçmişteki diğer imparatorlukları karşılaştırmanın yanlış olduğunu ne ABD'nin ne de başka bir ulus devletin günümüzde emperyalist projenin merkezi olamayacağını; çünkü emperyalizm çağının sona erdiğini ileri sürmektedir. Ancak bu farklı yaklaşımlara karşın genel eğilimde ABD'nin bir modern imparatorluk olduğunu savunan yazarlar daha fazladır.

Amerika'nın küresel güç tanımlamasının "hegemonik" veya "imparatorluk" olarak tanımlamasında araştırmacılar arasında bir uzlaş yoktur.

ABD küresel güce ulaşma sürecinde önemli ve tekil özellikler gösteren bir süreç yaşamıştır. Diğer devletlerin askerî gücü, bu süreçte ABD topraklarına ayak basmamıştır. ABD kendi topraklarında bir savaş yaşamamıştır. ABD, kuruluşundan Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen yaklaşık 137 yılda, Kızılderililere karşı mücadele, Güney sınırlarında Meksika ile kısa süreli savaşlar ile 1860'lı yıllarda İç Savaş ve XIX. yüzyılın sonunda İspanya ile yaptığı savaşlar hariç önemli bir askerî problemle karşı karşıya gelmemiştir. Aynı dönemde Osmanlı İmparatorluğu'na baktığımızda Osmanlı'nın tarihinin en kanlı savaşlarını yaptığını ve toprak yitirme sürecini yaşadığını görmekteyiz. Nitekim, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı Devleti yıkılırken ABD bu savaşın sonunda küresel bir güç olarak ortaya çıkmıştır.

ABD'nin küresel bir güç olarak ortaya çıkışında; askerî bir tehdit ile sürekli mücadele içinde olmaması, zamanın güç odakları arasındaki rekabetten yalnızlık politikası ile uzak durması, denizlerin doğal korunma imkânları sağlaması,

zengin ve verimli topraklara sahip olması belirgin faktörler olmuştur. Ayrıca, ABD'nin liberal demokrasiyi liberal iktisat ile örtüştürerek ekonomik gelişmesini sağlaması ve kıta Amerika'sını tek başına bir pazar olarak kullanması da küresel güce ulaşmasında etkin olmuştur. Bunun yanı sıra ABD'nin coğrafi ve demografik büyüklüğü gibi faktörler de rol oynamıştır.

Dünya meselelerinde başı çeken ulusların nispi güçleri hiçbir zaman değişmeden kalmaz. Bunun nedeni de farklı toplumlar arasında eşitsiz büyüme hızları ve bir topluma diğerinden daha büyük yarar sağlayan teknolojik ve yapısal atılımlardır (Kennedy, 2001:14). Örneğin 1500'den sonra uzun menzilli silahlarla donatılmış yelkenli gemilerin ortaya çıkışı ve Atlantik ticaretinin önem kazanması, tüm Avrupalı devletlere eşit yararlar sağlamamıştır. İspanya, Hollanda ve İngiltere bu değişim ve yenilikten önemli yararlar sağlarken diğer Avrupalı devletler ise bu devletler kadar şanslı olamamıştır. Yine daha sonraki dönemlerde buhar gücü ve kömür ile demir gibi bazı metallerin bulunması ve sanayide kullanılması devletlere eşit yararlar getirmemiştir (Kennedy, 2001:14). İngiltere ve Fransa bu teknolojik gelişmelerden önemli oranda yararlanmışlardır. İspanya'nın bu süreçte gerilemesi ise dikkat çekicidir. Bu yaklaşım doğrultusunda ABD'yi diğer devletlerden ayıran şanslı özellikler ise onun çıkar ve rekabet ortamından uzak olması, çok büyük doğal kaynaklara sahip olması, bilim ve teknolojinin Avrupalı göçmenler vasıtası ile Amerika'ya taşınması ve böylece bilgi birikiminin sağlanmasıdır. ABD yaratıcı ve yetenekli girişimci ruhu ile bilgi birikimini birleştirerek teknolojik üstünlük sağlamış ve bu sayede eşitsiz büyüme hızı yakalamıştır.

Diğer yandan daha önceki hâkim güçlerden farklı olarak Amerika, fiziki olarak Avrupa ve Asya'dan uzak olmasının ona koruma sağlamasına karşın iletişim ve ulaştırma imkânlarının artması sonucu uzaklığın sağladığı korumanın aşınmaya başladığı bir dönemde küresel güce ulaşmıştır. Örneğin, XIX.

Dünya
meselelerinde başı
çeken ulusların nispi
güçleri hiçbir
zaman
değişmeden
kalmaz.

yüzyılda Büyük Britanya, binlerce yıllık tarihi boyunca belli aşamalarda Çin ve Roma gibi emperyal güçler ve dış etkenlere karşı nispeten etkilmez bir yapıya sahip idi. Onların hâkim olduğu dünya, bölümlere ayrılmıştı ve birbirleri ile iletişimleri yoktu. Mesafe ve zaman, kendi ana vatanları için güvenlik sağlıyordu. Günümüzdeki dev savaş teknolojisi önceki güçlerle karşılaştırıldığında ABD ana vatani nispeten daha güvencesiz bir nitelik taşımaktadır (Brzezinski, 2005:8).

Geçmişteki imparatorluklar savaşlar ve toprak kazanma sayesinde önemli bir siyasi ve askerî güç olmuştur.

Geçmişteki imparatorluklar savaşlar ve toprak kazanma sayesinde önemli bir siyasi ve askerî güç olmuştur. ABD ise başlangıçta kendi içine kapanarak öznal koşulları vasıtası ile zenginleştikten sonra bu gücünü siyasi ve askerî güce dönüştürerek uluslararası platformda önemli bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Geçmişteki İmparatorluklar "dışsal" yayılmanın yarattığı itici güçten yararlanırken ABD ise "içsel" yayılmanın yarattığı itici güçten faydalanmıştır. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu yeni topraklar ve yeni nüfusları egemenliği altına alarak genişlerken zenginleşmenin kaynağı savaş ganimetleri ile yeni halkın vergilendirilmesi olmuştur. ABD ise Kuzey Amerika topraklarının ele geçirilmesi sürecinde yerli halk olan Kızılderililer aleyhine genişleyerek güçlenmiştir (Arighi, 2000:101). ABD ekonomisinin iş gücü, sermaye ve girişim kaynaklarının başlıca çekim merkezi olarak gelişmesi, Amerika'nın ülke içi ekonomisinin XIX. yüzyıl boyunca tüm kıta alanına yayılması ile yakından ilişkilidir. "Ülke dışında bir teritoryal yayılmacılığın yokluğu, ülke içinde hiç örneği görülmemiş bir teritoryal genişleme üzerine kurulmuştur" ifadesi ile de Amerikan yayılmacılığının içsel faktörlerin sonucunda geliştiği fikri desteklenmektedir. Birleşik Devletler bu genişleme sürecinde çoğunlukla Avrupa ülkelerinden gelen göçlerle nüfus açısından büyürken Afrika'dan getirilen yaklaşık on milyon köle de iş gücü açığını kapatmıştır.

İngiliz
İmparatorluğu özde
İspanyolların
zenginliğine ortak
olmak, böylece
yeni kıtadaki altın
ve gümüş gibi
değerli madenlere
sahip olma
tutkusunun
sonucunda vücut
bulmuştur.

İngiliz İmparatorluğu özde İspanyolların zenginliğine ortak olmak, böylece yeni kıtadaki altın ve gümüş gibi değerli madenlere sahip olma tutkusunun sonucunda vücut bulmuştur (Ferguson, 2002:2-3). Yine İngilizler açık denizlerdeki korsanlık faaliyetlerinden önemli oranda kazanç sağlamıştır. Bu korsanlık faaliyetleri deniz gücünün oluşturulması ve İngiltere'nin emperyal devlete dönüşmesinde önemli rol oynamıştır. Kitlesele üretim ve ihracat İngiltere'nin zenginleşmesini sağlamıştır. İngiltere'de tüketimein şekerle başlaması çay ve kahve ithalatını teşvik ederken aynı zamanda kahvenin yeniden Kuzey Avrupa ülkelerine ihracatı ile büyük bir gelire kavuşmuştur. 1615 yılında İngiltere ekonomik olarak önemsiz, politik olarak parçalı, stratejik olarak ikinci sınıf bir toplum iken iki yüz yıl sonra, İngiltere dünyanın önemli imparatorluklarından biri olmuştur. Bu sürede İspanyolları soymuş, Hollandalıları kopya etmiş, Fransızları yenmiş ve Hindistan'ı yağmalamıştır (Ferguson, Empire, 2003: 42). 1650-1950 yılları arasında yaklaşık 20 milyon İngiliz dışarıya göç etmiştir. İngiliz göçmenleri diğer göçmenlerden ayıran en önemli nitelik İngilizlerin özgürlüğe verdiği önemdir. Özgürlük tutkusu İngiliz kültürü ile yoğrulmuş Amerikalı olgusunu yaratmıştır. Amerika'daki İngiliz kolonileri bu düşünce temelinde birleşerek İngiltere'den bağımsızlığını almıştır (Ferguson ve Empire, 2003: 47).

Hegemonyanın Kaynakları, Niteliği, İktisadi Modelleme, Nüfus ve Toprak Büyüklüğü Açısından Karşılaştırma:

İngiltere, iktisadi liberalizmin ilk uygulayıcısı olmuş ve dünyaya yayılmasının da öncülüğünü yapmıştır. Klasik liberalizmin iktisadi ve siyasi gücü akıl ve bilimi esas alan pozitivizm ile birleşince İngiltere'nin küresel güç niteliği artmıştır. İngiltere Merkantilist yani korumacı ekonomik politikalar uygulayarak dış ticaretin fazla vermesini sağlamış, böylece ekonomik genişlemenin sermaye birikimini elde etmiştir. Sermaye birikimini sağlayan koşullarda Amerika kıtasının bulunuşu ve buradan gelen değerli madenlerin ülke ekonomisine katkısı yadsınmaz.

İngiltere serbest ticaretin evrenselleşmesini sağlayan "karşılıklı yarar" ilkesinin öncülüğünü yapmıştır.

Sanayileşen İngiltere'de sömürgelerinden gelen ham maddelerin işlenerek mamul maddeye dönüşen ürünün satılabilmesi için ekonomik ve siyasi ortamın şiddetten uzak ve ülkeler arası ilişkilerin serbestiyet ilkesine dayanması gerekli idi. Bu nedenle İngiltere serbest ticaretin evrenselleşmesini sağlayan "karşılıklı yarar" ilkesinin öncülüğünü yapmıştır (Arrighi, 2000: 94-95). ABD ise kapitalist öğretinin neo-liberalizm olarak betimlenen aşaması ile uyumlu olan dünyanın ekonomik, siyasi ve sosyal düzeninin koruyuculuğunu üstlenmiştir. Soğuk Savaş sonrası dünya ekonomisinde yaşanan küreselleşme süreci, ABD'nin süper güç konumu ile örtüşmüş ve böylece ABD'nin çıkarları ile uyumlu siyasi, iktisadi ve askerî bir düzenin şekillenmesi tamamlanmıştır. İngiltere feodal toplum düzeninden kapitalist düzene geçiş ve kapitalizmin oluşum sürecinde global güç olurken ABD ise kapitalizmin olgunlaşmış ve ileri aşamasında küresel güç olmuştur. Ancak her iki güçte farklı aşamalarda olsa bile özünde kapitalist/liberal siyasi ve iktisadi düzen üzerinde yükselmişlerdir. Burada ilginç nokta Birleşik Devletler'in, İngiliz egemenliğinin yaratmış olduğu siyasal ve ekonomik düzeninden yararlanarak genişlemesidir. Amerika'nın kıta boyutları, yalıtılmışlığı ve aşırı büyüklükteki doğal kaynakları kadar iç piyasayı yabancı ürünlere kapalı, fakat yabancı sermayeye ve iş gücüne açık tutma politikasındaki tutarlılık, Amerika'yı İngiliz serbest ticaret emperyalizmden en çok yararlanan ülke durumuna getirmiştir (Arrighi, 2000:103). XIX. yüzyılda üç önemli buluş olan telgraf, buharlı gemi ve demir yolu dünyayı zaman ve mesafece daraltmış ve kısaltmıştır. Anılan üç buluş İngiltere'nin hegemonyasını küreselleştirirken ABD hegemonyasının yeşermesini sağlamıştır.

En üstün olduğu dönemde Britanya İmparatorluğu, dünyanın % 23'lük toprağını kontrol ederken kendi ülkesinin toprağı ise dünyanın % 0,2'sine denk geliyordu. ABD'nin kontrol ettiği toprak dünyanın % 6,5'ine, ana kıtası ise yaklaşık olarak dünyanın % 1'ine karşılık gelmektedir. ABD nüfus olarak dünya

ABD'nin küresel yönlendirme ve etkilendirme gücü, İngiltere'ninki ile karşılaştırıldığında daha uzun bir süreyi kapsamaktadır.

nüfusunun % 5'ini kontrol ederken İngiltere, en güçlü olduğu dönemde % 5-24'ünü kontrol etmiştir. Amerikan hegemonyası nüfus ve yüz ölçümü açısından İngiliz İmparatorluğu'na göre daha aşağıda görünmesine karşın, sahip olduğu teknolojik üstünlük, askerî kapasite ve dünyaya yayılma yönü ile İngiltere'ye göre daha etkindir (Ferguson, 2004: 15-16). Osmanlı İmparatorluğu en güçlü olduğu dönemde yaklaşık 24 milyon km² bir alana sahip iken kontrol ettiği nüfus ise etki alanı ile birlikte dünya nüfusunun % 6'sına denk gelmekteydi (Aslan, 2001:113).⁶ Bu verilere göre üç küresel güç de oldukça yüksek ve farklı seviyelerde dünya nüfus ve coğrafyasını kontrol etmiştir. Küresel etkinlik; içinde bulunulan süreç, teknolojik gelişme, rakip güçlerin durumu gibi faktörlere bağlı olarak farklı düzeylerde gerçekleşmiştir.

ABD'nin küresel yönlendirme ve etkilendirme gücü, İngiltere'ninki ile karşılaştırıldığında daha uzun bir süreyi kapsamaktadır. İngiltere uzun süre en zengin ülke olmasına karşın bir güç olarak ancak bir nesil dönemi kadar bir üstünlük süresine sahip olmuştur. Bu da 1845–1870 dönemini kapsamaktadır. İngiltere, dönemin küresel gayrisafi millî hâsılası (GSMH)'nin % 30'nu üretirken dünya ticaretinin beşte birini tek başına gerçekleştirmişti. Ayrıca ABD'den beş kat, Çarlık Rusya'sından 155 kat daha fazla enerji tüketim kapasitesine ulaşmıştı. Bütün bu kapasiteyi ise dünya nüfusunun % 2'si kadar bir güçle yapmıştır (Zakaria, 2008:4). İngiltere 1914 yılına gelindiğinde dünyanın en süper ekonomik gücü olma özelliğini yitirmiştir. ABD 1880 yılında GSMH açısından İngiltere'yi yakalamış ve 1914 yılında İngiltere'nin iki katı kadar kapasiteye ulaşmıştı. İngiltere ise dünyanın ancak %10'luk kapasitesini korur hâle gelmişti. Kapitalizmin endüstri devrimini gerçekleştiren İngiltere, XX. yüzyılın

⁶ Kitapta Osmanlının en üstün olduğu dönemde sahip olduğutopraklardaki nüfus 21 milyon, o zamanki dünya nüfusuna oranı ise % 4 olarak ifade edilmiştir. Osmanlı etki alanındaki toplam nüfusun ise 31 milyon olduğu belirtilmiştir. Ancak bu nüfusun dünya nüfusuna oranı hesaplanmamıştır. Kıyaslama yöntemi ile bu nüfusun dünya nüfusuna oranı ise yaklaşık % 6'dır.

başında üretim kapasitesinde gerilemiş ve ekonomik göstergeler bakımından başta ABD olmak üzere Fransa, Rusya ve Almanya tarafından geçilmiştir. Bu, aynı zamanda İngiltere'nin küresel güç niteliğinin de sonu anlamına gelmiştir.

Ferguson (Hegemony or Empire, 2003:154-155), ticaret serbestisi, denizlerin açıklığı, değerlerin yayılması gibi kurallar yoluyla bugün imparatorlukların yaşadığını ve dolaylı yönetimin de imparatorluğu sürdürmenin bir biçimi olduğunu belirtmiş, İngiltere ile ABD arasındaki karşılaştırmada İngiliz İmparatorluğu'nun ABD için bir örnek teşkil ettiğini ifade etmiştir.

Bugünkü ABD hegemonyası, XIX. yüzyılın ortalarındaki İngiltere İmparatorluğu'ndan daha güçlüdür.

ABD üretim ve tüketim kapasitesi açısından İngiltere'nin en geniş kapasitesinden her zaman önde olmuştur. Çok uluslu şirketler açısından değerlendirildiğinde ABD sahip olduğu güç açısından İngiltere'den önde olmuştur (Ferguson, 2004: 17-18). Bu kısmen küreselleşmenin ve kapitalizmin ulaştığı düzey ile doğrudan orantılıdır.

Bugünkü ABD hegemonyası, XIX. yüzyılın ortalarındaki İngiltere İmparatorluğu'ndan daha güçlüdür. Kennedy'nin belirttiği gibi, ABD'nin küresel gücü, İngiltere İmparatorluğu'ndan daha fazla askerî yoğunluklu olmuştur. Bunun yanı sıra sömürge yöntemi yerine ekonomik ve kültürel yollarla ABD, gücünü sürdürmektedir.

ABD'nin küresel egemenliğini devam ettirmesini sağlayan bir diğer faktör ise küreselleşmenin bizzat kendisi olmuştur. Küreselleşme, Amerikan siyasi ve iş çevrelerinin resmî olmayan ideolojisi olmuştur (Brzezinski, 2005:176). Son 20 yılda dünyadaki yaygın etkisi ile ABD önemli oranda dış sermayeden yararlanmış, başka ülkelerde yatırımların önündeki kontrollerin azaltılması sayesinde kolaylıkla yatırımda bulunmuş ve kârlarını kendi ülkesine kolaylıkla transfer etmiştir. Böylece, küreselleşmenin nimetlerinden en fazla yararlanan ülke olmuştur. Ayrıca; Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)/ World Trade Organization (WTO), Ticaret ve Tarifeler Üzerine Genel Antlaşma/General Agreement on Trade

and Tariffs (GATT), Dünya Bankası (DB)/ World Bank (WB), Uluslararası Para Fonu (UPF)/International Monetary Fund (IMF) gibi kendi kontrolündeki kuruluşlarla küresel gücünü korumakta ve kurumsallaşmasını muhafaza etmektedir. ABD, 1880 yılından günümüze değin sürekli olarak dünyadaki toplam üretimin ortalama olarak % 25'ini ve en fazlasını üretmiştir. Ancak, Çin şu anda sürekli büyüyen ekonomisi ile ABD'ye rakiptir. Çin, aynı hızla büyümesi durumunda üretim kapasitesi açısından 2015 yılında Japonya'yı, 2039 yılında Amerika'yı geçebilecektir (Chan, 2008:ix). Amerika küresel üstünlüğüne ulaşmasından bu yana dünyanın en fazla tüketen toplumu da olmuştur. Ayrıca, ABD'nin diğer bir özelliği de sürekli kendini yenileyen ve teknoloji üretebilen bir dinamik iktisadi ve teknolojik potansiyele sahip olmasıdır.

ABD; Soğuk Savaş sonrasında ise küreselleşme ile neo-liberalizmi örtüştürerek etkinliğini sürdürmüş, bu paralelde bireyselliği ve farklılıkları öne çıkaran mikro milliyetçilik ve postmodernizm akımları ile olumlu bir iş birliği içine girmiştir.

ABD, Soğuk Savaş sonrasında ise küreselleşme ile neo-liberalizmi örtüştürerek etkinliğini sürdürmüş, bu paralelde bireyselliği ve farklılıkları öne çıkaran mikro milliyetçilik ve postmodernizm akımları ile olumlu bir iş birliği içerisine girmiştir. Bu iş birliği dünyanın ekonomik ve siyasi açıdan hâlen geri kalmış bölgelerinde etnik/dinsel/kültürel ayrıştırma sürecine neden olmaktadır. Böylece diğer güçlerin bütünlüğünü koruyarak veya birleşerek uzun vadede ABD'ye rakip olma yetenekleri azalmaktadır.

Günümüzde ülkelerin büyüklüğü de onların küresel ölçekli güç olmasında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyük Britanya İmparatorluğu, orta ölçekli diyebileceğimiz İngiltere Devleti tarafından yönetilmekteydi. Bu orta ölçekli güçle; dünyanın dörtte bir nüfusunu ve aynı oranda dünya coğrafi alanını kontrol ediyordu. Bugün İngiltere'nin nüfusu geçmişe nazaran sayısal olarak fazla olmasına karşın, hem nüfus hem de sahip olduğu yüz ölçümü, 1850-1922 dönemi gibi dünyanın dörtte birini kontrol etmesine imkân vermemektedir. XX. yüzyıl başlarında dünya egemenliği rolü Birleşik Krallık ölçeğine ve

İngiltere ve ABD, küresel güçte dünyayı kontrol etme ve yönetmede insani değerleri ön plana çıkarmışlardır.

kaynaklarına sahip bir devlete çok büyük gelmiştir (Arrighi, 2000:105). Benzer şekilde, Hollanda XVI. ve XVII. yüzyıllarda denizlerdeki egemenliği sayesinde dünya ölçekli devlet olmuştur. Bugün söz konusu devletlerin mevcut askerî, ekonomik, politik güçleri ve coğrafi büyüklükleri ile geçmişteki gibi geniş coğrafi alanları kontrol etmelerine ve yönetmelerine imkân yoktur. Bu nedenle günümüzde ancak, ABD gibi nüfus, yüz ölçümü, teknolojik ve iktisadi kapasiteleri geniş ölçekli devletler, küresel düzeyde bir güç olabilmektedirler. Günümüzde Almanya, Fransa ve İngiltere'nin tek başlarına küresel güç olma olanakları önemli ölçüde azalmıştır. Bu nedenle söz konusu ülkelerin başlattıkları Avrupa bütünleşmesi, günümüzde AB çatısı altında birleşik bir güç olarak dünya politikasına egemen olma arzusuna dönüşmüştür.

İngiltere ve ABD, küresel güçte dünyayı kontrol etme ve yönetmede insani değerleri ön plana çıkarmışlardır. İngiltere; insani değer olarak köle ticaretini engellemeyi gerekçe göstererek deniz gücünü artırmıştır (Hobsbawm, 2007:171). Britanya İmparatorluğu'nun maddi kaynaklarının bir kısmı sömürge döneminde köle ticareti, kölelik taşımacılığı ve Afrika'dan getirilen değerli madenlerden oluşmuştur. Bunun toplam değeri yaklaşık 777 trilyon dolar olmuştur. İngiltere'nin sömürgecilğe başladığı 1620'lerden 1850 yılına kadar Britanya deniz vasıtaları ile taşınan yaklaşık 3-10 milyon arasındaki köle ticaretinden 150 trilyon dolarlık kadar kazanç sağlamıştır (Ferguson, 2004:x).

ABD; insan hakları, uluslararası hukuk, hukukun üstünlüğü, tapınma ve ifade özgürlüğü, serbest pazar, özgürlüğün yararlarını küresel çapta yayma, insan saygınlığını koruma, adil yargılama, dinsel ve etnik hoşgörü, özel mülkiyete saygı gibi argümanları öne çıkarmıştır. Bu imparatorluğun gerekliliği olarak ifade edilmiştir (ABD Güvenlik Stratejisi 2003; Ferguson, 2004: 23-24). Her iki güç de başka değerleri öne çıkararak diğer ülkelere müdahale

koşulları ve ortamı yaratmışlardır. Irak ve Afganistan'daki operasyonların temelinde; enerji yataklarını ve ulaşım hatlarını kontrol ile RF ve Çin'i çevreleme ve radikalizmi önleme politikası olmasına karşın, yaygın bir kampanya ile bunların yerine; özgürlük ve demokrasiyi geliştirme, diktatörlük rejimlerinden kurtarma, baskı altında yaşayan grupları özgürleştirme ve dünya ile bütünleştirme amaçlarını öne çıkarmayı becerebilmiştir.

ABD hiç görülmemiş bir iç territoryal genişleme aracılığı ile kurulmasına karşın İngiliz hegemonyası üzerinde kurulduğu türden territoryal bir "dünya imparatorluğuna" dayanmamıştır. Amerikan hegemonyası tersine, İngiliz hegemonyasının hiç yapmadığı bir biçimde Amerika açısından evrensel bir hareket olan -ulusların kendi kaderlerini belirleme hakkı- hareketlerinin önderliği üzerine kurulmuştur (Arrighi, 2000:117).

ABD hiç görülmemiş bir iç territoryal genişleme aracılığı ile kurulmasına karşın İngiliz hegemonyası üzerinde kurulduğu türden territoryal bir "dünya imparatorluğuna" dayanmamıştır.

ABD ile Büyük Britanya arasında uygulanan stratejilerdeki temel farklılık; ABD'nin kendi egemenliğinde küresel düzeni, uluslararası teşekküllerle kurumsal bir yapıya dönüştürmek ve uluslararası meşruiyet ile devamlılığını sağlamak olmuştur. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, G8 Zirvesi gibi oluşumlar ABD'nin finansal desteği ile kimliklerini sürdürebilmektedir. İngiltere, hegemonyasının devamlılığını sağlamak için uluslararası bir teşkilatın gerekliliğini sezinleyip bu yönde Milletler Cemiyetini kuran ilk politik güç olmasına karşın, BM vasıtası ile uluslararası etkinliğini pekiştiren ilk devlet ABD olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ise dünyayı şekillendirme amaçlı bir girişimde bulunmamış ve kendisini Avrupa ülkelerinden üstün görerek güçlü olduğu dönemde kendisini onlardan soyutlamıştır. Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş süresince başarılı olmasının temelinde uluslararası kurumların kurulması ve geliştirilmesi yatmaktadır. ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrasında hegemonyasını inşa ederken daha önceki hegemon güçlerden farklı olarak uluslararası iş

birliği ve örgütlenmeye önem vermiştir (Ikenberry, 2005:45). Amerika'nın gücünün meşruiyetinde bu olgu önemli olmuştur (Ikenberry, 2001).

İngiltere'nin dünyanın dörtte birini kontrol ettiği ve gücünün doruğunda olduğu zamanlarda bile, temel hedefi küresel bir güç olarak hareket etmekten ziyade Büyük Britanya İmparatorluğu'nun ekonomik çıkarlarını korumaktır. Bu amaçla imparatorluk gücünü ülkeleri işgal ederek karasal bir hegemonya kurmak yerine, sömürge ülkeler ile ana kıtayı bağlayan hatları ve kritik stratejik bölgeleri kontrol etmeyi sağlayacak deniz hâkimiyetine önem vererek göstermiştir. Bunun nedeni İngiltere'nin kendi gücünün sınırlarını bilmesi ve kendisi ile rekabet hâlinde olan diğer ülkeler ile (Rusya, Fransa, Almanya) sürekli bir savaş içinde olmaktan kaçınmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu, gerileme döneminde İngiltere'nin bu politikasından faydalanarak imparatorluk ömrünü uzatabilmiştir.

İngiltere, dünyanın dörtte birini kontrol ettiği ve gücünün doruğunda olduğu zamanlarda bile, temel hedefi küresel bir güç olarak hareket etmekten ziyade, Büyük Britanya İmparatorluğu'nun ekonomik çıkarlarını korumaktır.

Nye (2002:238), gücü hem yumuşak (soft) hem de sert (hard) biçiminde ele almaktadır. Ona göre her iki güç küresel bir çağda başarılı bir dış politika için gereklidir. Daha da önemlisi yumuşak güç eskisinden daha önemlidir. Yumuşak güce örnek, her yıl ABD'ye gelen öğrenciler, Amerikan televizyonları ve filmlerini izleyenler, küresel piyasalar ve sivil toplum örgütleridir. Bu bağlamda ABD hegemonyasının İngiltere hegemonyası ile farklılığı nitelikseldir. Nye'ya (2004:141) göre, bugün dünyadaki çoğu insan ABD politik yönetimini örnek almakta, ABD değerlerine hayranlık duymakta, onları taklit etmekte ve ABD gelişmişlik ve açıklığına ulaşmayı amaç edinmektedir. Bu ABD'nin yumuşak gücüdür. ABD hegemonyasının İngiltere hegemonyası ile ortak özelliklerinden öne çıkarılabilecek yumuşak gücün hegemonyalarının pekiştirilmesinde kullanılmasıdır. İngiltere misyonerler, iş adamları, diplomatlar ve askerlerle kendi kültürel ve dinsel inançlarını yayarken ABD yine misyonerler, Hollywood filmleri, televizyon dizileri, kitaplar, müzik endüstrisi, tiyatro ve mutfak kültürünü korkunç bir iletişim ağı ile dünyaya

yaymaktadır. Örneğin, İslam dünyasında Hristiyanlığı yaymayı hedefleyen ABD misyonerlerinin sayısı 1982'den beri iki misline ulaşmıştır (Ferguson, 2004:20-22).

İngiliz İmparatorluğu ile ABD döneminde dünyadaki sorunlu bölgeler arasında benzerlikler vardır. Örneğin, Afrika Boynuzu, Pakistan, Irak gibi yerler her iki güç zamanında da sorun olmuştur. Bu durum, küresel güç olma çabasının doğal bir sonucu olarak ifade edilebilir.

ABD cumhuriyet yönetimi ile küresel gücünü sürdürürken İngiltere meşrutiyet yönetimi, Osmanlı İmparatorluğu ise dinsel temelde "padişahlık" egemenliğine dayalı bir yönetimle hegemonyasını devam ettirmiştir.

ABD cumhuriyet yönetimi ile küresel gücünü sürdürürken İngiltere meşrutiyet yönetimi (kral/kraliçe ve parlamento), Osmanlı İmparatorluğu ise dinsel temelde "padişahlık" egemenliğine dayalı bir yönetimle hegemonyasını devam ettirmiştir. Küresel egemenliğin sürdürülmesinde hegemonik gücün devlet yönetim biçiminin benzer olması gerekli olmamakta, bulunulan dönemin siyasi, ekonomik ve kültürel yapısına göre değişkenlik göstermektedir. İleriki yüzyıllarda tarihçiler XXI. yüzyılda ABD'nin üstünlüğünü hem imparatorluk hem de Cumhuriyet olarak değerlendireceklerdir (Kaplan, 2001).

Amerika'nın başarısız-failed devletlere yönelik yaptığı operasyonlar ve daha sonra etkinliği az olmasına karşın ulus inşası faaliyetleri neo-emperyal olgular olarak değerlendirilebilir.

İmparatorlukların Ömürleri Yönü ile Bir Kıyaslama

Eski imparatorluklar modern imparatorluklara göre daha uzun yaşamışlardır. Örneğin yükselme devrine ulaşmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu 469 (1453-1922) yıl, Habsburg 392 (1526-1922), Britanya İmparatorluğu ise 336 (1620-1956⁷) yıl yaşamıştır. Modern imparatorlukların kısa ömürlü olmalarının nedenleri çok aşırı merkezileşmiş güç, ekonomik kontrol ve sosyal türdeşlik olarak sayılabilir. Hitler

⁷ Ferguson tarafından 1956 yılındaki Süveyş Kanalı olayında İngiltere'nin yaşadığı başarısızlık, imparatorluk döneminin sonu olarak alınmıştır.

Almanya'sı, Japonya İmparatorluğu ve SSCB bu özellikleri taşımaktadır. Modern imparatorlukların kısa ömürlü olmalarının nedenleri sadece işgal edilen halkın soğutulması veya karşıt imparatorun rekabetinden değil içsel kaynaklı da olabilir. Bunlar; asker azlığı, bütçe kısıntısı ve kendi gücünün öneminin algılamasındaki dikkat eksikliği olarak sayılabilir (Ferguson, 2006:46, 49).

ABD'nin emperyal özellikleri nedeni ile Roma İmparatorluğu'na daha çok benzediği ve bu nedenle İkinci Roma İmparatorluğu olarak nitelendirilebileceği (Kupchan, 2001:15) ileri sürülmüştür.

Teknolojik Kapasitenin Küresel Güce Etkisi

Günümüzde küresel güç olma niteliğinin sürdürülmesinin önemli öğeleri teknoloji üretme yeteneği, coğrafi büyüklük ve nüfustur.

Günümüzde küresel güç olma niteliğinin sürdürülmesinin önemli öğeleri teknoloji üretme yeteneği, coğrafi büyüklük ve nüfustur. Bunlar arasından sürekli geliştirilen teknoloji önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Hobsbawm, 2007:168). Teknoloji geliştirme kapasitesinin gerisinde, ileri seviyede ekonomik gelişmişlik ile yüksek düzeyli bilimsel ve eğitim altyapısı bulunmaktadır. ABD'nin teknoloji üretim kapasitesinin yüksekliği küresel güç olmasında ve devam ettirilmesinde en önemli etkindir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD'nin elde ettiği nükleer silah teknolojisi, savaşın kazanılması ve günümüze değin egemen bir güç olmasına büyük katkı sağlamıştır.

Günümüzde küresel güç olmada nükleer silahlara sahip olmak önemli bir unsurdur. ABD; diğer ülkelerin nükleer güce sahip olup kendisine rakip olmasını engellemek maksadı ile nükleer silahların yayılmasını önlemeye yönelik çeşitli uluslararası girişimler başlatmıştır. Bugün İran ile yaşanan kriz; ABD tarafından oluşturulan uluslararası nükleer dengenin İran tarafından sarsılabileceği endişesinden kaynaklanmaktadır. Bu gelişmeler dikkate alındığında ABD geçmiş büyük güçlerin hatalarından kendi çıkarlarını koruyacak şekilde

stratejiler üretme yeteneğini geliştirme açısından da ilklere sahip bir ülke olduğunu göstermektedir.

Amerika, araştırma ve geliştirme (ARGE)ye aktardığı mali kaynaklar neticesinde yeni teknolojik buluşlar yaratmada en önde olmuş ve bu durum ekonomik üstünlüğünü sağlamasının en önemli faktörü olmuştur. Yavaşlama olsa da ABD'nin hâlen teknoloji üretim kapasitesi açısından dünyanın öncüsü olduğunu söylemek mümkündür. Yeni teknoloji türü olan ve geleceğe damgasını vuracak nano ve biyoteknolojide ABD'nin öngörülebilir üstünlüğünün devam edeceği, patent başvuruları sayısının en fazla bu ülkede olması ile de açıklanabilir (Zakaria, 2008:7).

Osmanlı İmparatorluğu ile ABD Hegemonyası Arasındaki Temel Farklar

ABD'nin küresel bir güce dönüşümü kurulduğu tarihten yaklaşık 175 yıl sonra (İkinci Dünya Savaşı sonu) gerçekleşmiştir.

ABD'nin küresel bir güce dönüşümü kurulduğu tarihten yaklaşık 175 yıl sonra (İkinci Dünya Savaşı sonu) gerçekleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ise benzeri bir güce yaklaşık 150 yıllık bir sürenin sonunda (1453 yılı esas alındığında) ulaşmıştır. ABD'nin büyük bir imparatorluk gücüne dönüşmesinin Osmanlı İmparatorluğu ile zamansal olarak aynı süreyi içerdiği görülmektedir. Osmanlı'nın küresel güç egemenliği İkinci Viyana kuşatması ile durgunluğa ve gerilemeye girmiştir (Kuruluşundan yaklaşık 400 yıl sonra). ABD'nin küresel egemenliğinin duraklamaya girmesine 2010'lu yıllarda ulaştığı yorumları yapılmasına karşın bu konuda önemli bulgu eksikliği kesin bir tespite varmayı zorlaştırmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu gibi bir süreç yaşanacağı öngörüsü dâhilinde ABD'nin yaklaşık 2300 yıllarına kadar küresel egemenliğini sürdürmesi düşünülebilir. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu zamanında karşılıklı etkileşimin daha uzun bir zaman aldığı günümüzde iletişim ve ulaştırma olanaklarının hızlılığının bu süreci oldukça azalttığı dikkate alındığında ABD'nin bu kadar uzun bir süre küresel güç olma niteliğini koruması zor gözükmemektedir.

ABD ekonomisi; savaş ile kazanılan toprak ve vergilere değil feodal düzenin yerini alan liberal iktisadi düzenin sağlamış olduğu ticaret, sanayileşme ve hizmetlerden elde edilen gelirlere dayanmıştır. Bu yönü ile ABD iktisadi felsefesi Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik felsefesinden tamamen ayrılmaktadır. Osmanlılar savaşlar sonucunda kazanılan yeni toprakların vergilendirilmesi ile devletin hazinesine önemli gelir sağlayabiliyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu'nun yayılma ve genişleme sürecinde ekonomik gerekçelerinin yanı sıra "gaza" olgusu önemli bir yer tutmuştur. İslam dinini yaymak bu gaza kültürünün içindedir. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş olgusu ABD ile tamamen ayrılmaktadır.

Osmanlılar savaşlar sonucunda kazanılan yeni toprakların vergilendirilmesi ile devletin hazinesine önemli gelir sağlayabiliyorlardı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yazarlar tarafından "Asya tipi üretim tarzı", komünal patriyarkal üretim ilişkileri (Timur, 1979:280) veya "patrimonyalizm" (Heper, 1977:59; Mardin, 1969:80) gibi kapitalizm öncesi üretim ilişkileri üzerine kurulu olan ve feodaliteden farklılık gösteren kendine özgü sosyal ve iktisadi bir düzen üzerinde küresel egemenliğini sağladığı ifade edilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişme ve büyüme sürecinde uygulamış olduğu iktisadi ve sosyal düzenin Avrupa'dakinden daha ileride olduğunu zapt edilen yerlerdeki halkın ve köylülerin Osmanlı egemenliğini kolaylıkla benimsemesi ile ilintilendirmek mümkündür. Ancak Osmanlı, kapitalizm öncesi dönemin ekonomik düzeni üzerinde güçlenirken İngiltere ve ABD kapitalizm düzeni üzerinde bir ekonomik, ticari ve sosyal yaşam sistemi ile hegemonik güç olmuşlardır.

ABD iktisadi ve sosyal düzen olarak kapitalist üretim biçimi ve sonraki aşamaları ile küresel üstünlüğünü yakalamış ve sürdürmüştür. Geniş ve verimli topraklar ile zengin doğal kaynaklar ve madenlere sahip olan ABD ise serbest iktisadi liberalizm düzeni ile yaratılan emtiaları ve doğal kaynakları Avrupa ve kıta Amerika'sına ihraç ederek gelişmesini sağlamıştır. Özellikle tek büyük güç olması ve kıtanın büyük kısmının sömürge devletlerden

oluşması, ABD'de kapitalizmin gelişmesine ve kıtanın geri kalanını büyük pazar olarak kullanmasına imkân sağlamıştır. Osmanlı askerî güç ile zenginlik ve imparatorluk kudretini sürdürebilirken Amerikalılar iktisadi ve ticari zenginliği sağlayıp bunu askerî güce dönüştürdükten sonra ekonomik ve askerî güç ile birlikte küresel güç olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu dâhil doğu kökenli imparatorluklardaki merkezî otorite başlangıçta imparatorlukların yayılmasında ve genişlemesinde önemli rol oynamıştır. Ancak zaman içinde bu merkezî otoritenin din, ticaret, ekonomi ve diğer alanlarda sağladığı üstünlük, ABD ve Avrupa'nın gelişmesine yardım eden rekabet ortamının genişlemesini engellemiştir (Kennedy, 2001:15). Avrupa'da böylesine üst bir otoritenin olmayışı ve çeşitli krallıklar ile kent devletleri arasındaki kavgacı rekabetler, askerî alanda gelişme sağlamak üzere sürekli arayışlar için bir itici güç oluşturmıştır. Değişme için önünde daha az engel bulunan Avrupa toplumları ve Amerika bir ekonomik büyüme tırmanışı içine girerek askerî etkinliklerini artırmışlardır.

ABD okyanusların doğal koruması altında iken Osmanlı etrafında onu yıkmak isteyen devletlerle çevrilmiş idi.

ABD üstünlüğünü sürdürürken Osmanlı İmparatorluğu'na göre belirgin avantajları vardır. Birincisi ABD tarihinde topraklarına doğrudan bir tehdit, 11 Eylül saldırısı hariç olmamıştır. Bugün hiçbir devletin ABD'ye saldırarak ondan toprak koparması veya ABD'yi oluşturan farklı etnik unsurlara hamilik yaparak onları bağımsız bir devlet olması konusunda yönlendirmesi veya kışkırtması düşünülemez. Oysaki Osmanlı İmparatorluğu, yüzyıllar içinde Çarlık Rusya'sı, İngiltere, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Fransa, İtalya ile onların kışkırttığı çeşitli etnik unsurların saldırıları ile karşı karşıya kalmıştır. ABD okyanusların doğal koruması altında iken Osmanlı etrafında onu yıkmak isteyen devletlerle çevrilmişti. Bunların yanı sıra Osmanlı sürekli olarak iç isyanlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu isyanların büyük kısmı etnik temele dayalı olup Fransız Devrimi ile hız kazanmıştır. Bu isyanların sonucunda

İmparatorluktan ayrılmalar yaşanmıştır. İmparatorluk, böyle bir ortamda altı yüzyıldan fazla yaşayabilmiştir. ABD farklı uluslardan gelen göçmenleri bir "Amerikalılık" kimliği altında birleştirmiştir. Osmanlı ise vergi ödemeleri koşulu ile her türlü etnik ve dinsel unsura kimliklerini özgür bir ortamda yaşatma olanağı sunmuş, çok dinli ve çok uluslu yapısını korumuştur. Osmanlı kimliği yaratma girişimleri zaman zaman gündeme gelmişse de bu çaba imparatorluğun son dönemlerinde daha belirgin hâle gelmiştir.

Hegemonyanın Sonlanması Açısından Karşılaştırma: ABD Hegemonyasının Sonu mu? Bulgular, Sonuçlar

Son 30 yılda Çin, Hindistan gibi diğer Asya ülkelerinin ekonomik alanlardaki başarıları ve yıllık büyüme oranları Batılı ülkelerin üstünde olmuş, bununla birlikte Brezilya ve Güney Afrika gibi orta ölçekli ülkeler ise ekonomik ve siyasi güç olarak ortaya çıkmışlardır. Bu gelişmelerle birlikte, ABD başta olmak üzere tüm Batılı ülkelerde, son beş yüz yıldır dünyaya hâkim olan Batı uygarlığının sonuna mı geldiği sorusu sorulmaya başlanmıştır. Batı denilen siyasi, askerî, ekonomik güçten oluşan ve dünyayı yönlendiren olgunun artık bu özelliğini koruyamayacağı şüphesi doğmuştur. Batı uygarlığının günümüzdeki temsilcisi olan ABD'nin küresel egemenliği bu kapsamda sorgulanır olmuştur.

Batı uygarlığının günümüzdeki temsilcisi olan ABD'nin küresel egemenliği sorgulanır olmuştur.

Günümüzde ABD'nin küresel gücünün artık başkalarınca da paylaşılmaya başladığı olgusu yaygın olarak kabul görmeye başlamıştır. Kanimızca henüz böyle bir sürecin başındayız. Çünkü, ABD yıllık 800 milyar dolarlık ticaret açığı, sıfır tasarruf oranı ve çeşitli nedenlerle ülke dışına kaçan yatırımlara ve küresel ölçekli ekonomik gücünün kısmen sarsılmasına karşın hâlen dünyanın en büyük ekonomisi olma özelliğini korumaktadır. Bu durum; ABD'nin teknoloji, yenilik, enerji ve özel girişimcilikte hâlen öncü rolünü sürdürebilir ve dinamik bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Zakaria, 2008:8). İngiltere'nin

küresel gücünü yitirmesinin nedeni ise bu alanlardaki üstünlüğünü başka ülkelere kaptırması olmuştur.

Osmanlı egemenliğini sonlandıran süreç bir dizi içsel ve dışsal nedenin bileşimi neticesinde meydana gelen gelişmelere bağlanabilir.

Küresel hâkimiyetlerin bitiş süreçlerini karşılaştırmak açısından önemli bulgulara varmayı olanaklı kılabilir. Osmanlı ve İngiliz hâkimiyeti sonlandığından onları değerlendirmek kolaydır. Ancak ABD hâkimiyeti hâlen devam eden bir süreç olması nedeniyle bu alanda yapılacak analizler öngörülere bağlı olacaktır. Osmanlı egemenliğini sonlandıran süreç bir dizi içsel ve dışsal nedenin bileşimi neticesinde meydana gelen gelişmelere bağlanabilir. Ama bunların içinde belirgin neden, ekonomik yaşamın temeli olan toprak kazanımının sona ermesi ve toprak bütünlüğünün korunamaması olmuştur. Osmanlılara karşı dinsel amaç (haçlı) altında Avrupa'dan gelen saldırılar ile yayılcı Çarlık Rusya'sının ve son dönemlerde İngiltere'nin Osmanlıya karşı tutumları ve toprak kayıpları ile Osmanlı'yı zayıflatması, Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesine sebep olmuştur. İngiltere ise Osmanlı gibi devletlerle sürekli savaşmasının yanı sıra kapitalizm ve liberalizm üzerine inşa ettiği ve bu sayede güçlendiği sistemden diğer devletlerin de yararlanarak güçlenmesi ve hegemonyasına ortak olması sonucu zayıflamıştır.

Birleşik Krallık'ın kapitalist dünya ekonomisinin merkezini elde tutma yeteneği, kendisinin sahip olduğundan daha zengin, daha büyük ve daha geniş kaynaklara sahip yeni bir ulusal ekonomi tarafından zayıflatılmıştır. Bu güç ABD idi (Arrighi, 2000:100). ABD'nin yanı sıra Almanya da XIX. yüzyılda başlamış olduğu üstünlük mücadelesinde, XX. yüzyılın başlarında ekonomik olarak İngiltere'yi geçmiştir. Almanya'nın İngiltere'yi zayıflatma ve hegemonyasına ortak olma süreci sonucunda Birinci Dünya Savaşı çıkmıştır.

İngiltere'nin küresel niteliğinin gerilemesinde ve zayıflamasında 1898–1902'de Afrika'da başlattığı, ancak aşırı can kaybı ve harcamalar sonucu galip

geldiği Boers Savaşı'nın çok büyük etkisi olmuş, bu savaşın sonunda İngiltere genişleme sınırlarının sonuna gelmiş ve artık duraklama/gerileme sürecine girmiştir. Boers Savaşı, İmparatorluğu siyasi olarak bölmüş ve finansal olarak yıpratmıştır (Brzezinski; 2008:8). İngiltere, savaşın sonunda galip gelmesine karşın 45.000 zayıat verirken yarım milyar pauntluk savaş masrafları ile karşı karşıya kalmıştır (Zakaria, 2008:3). Bu savaş İngiltere hegemonyasının yayılabileceği en son sınır olmuştur. Boers Savaşı'nın İngiliz Krallığı'nın zayıflamasına neden olduğu, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda galip gelmesine karşın İngiliz hâkimiyetinin sona ermesi ile kanıtlanmıştır.

ABD, karşısındaki tehditleri bertaraf edebilmek için tehdit ve riskleri abartmaya dayalı politikalar da izlemiştir.

ABD, tarihsel süreçte dört önemli karşı saldırı ile karşılaşmıştır. Bunlar; 1955 yılında Rusların uzaya roket göndermesi, 1970'li yıllardaki petrol krizi ile Avrupa'nın yükselişi, 1980'lerde Japonların ekonomik güç olarak ortaya çıkışı ve günümüzde Irak ve Afganistan krizleri ile Doğu uygarlığının artan yükseliş eğilimidir. ABD, kendi süper güç konumunu zedeleyebilecek nitelikteki bu olgulardan sonuncular hariç hepsini yenebilmiştir. ABD, karşısındaki tehditleri bertaraf edebilmek için tehdit ve riskleri abartmaya dayalı politikalar da izlemiştir (Zakaria, Newsweek Dergisi, 18 Eylül 2008). Örneğin, 1950'lerde Eisenhower'ın komünizm tehdidini birinci öncelik hâline getiren Mc-Charly sendromunun; 1963 yılında Kennedy'nin Rus füzelerinin ABD'den fazla olduğu iddiasının, 1970'lerde Sovyetler'in ABD'ye askerî üstünlük sağladığı iddiasının, Çin'in askerî bir güç olarak ABD'ye üstünlük sağlayacağını ve Saddam Hüseyin'in ABD için çok büyük bir tehdit olduğu savlarının, abartılmış söylemler olduğu anlaşılmıştır.

ABD hegemonyası ekonomik, insan gücü ve dikkat eksikliği olarak saptanan üç alanda olumsuz öğeler taşımaktadır. Ekonomik olarak 1985'ten bu yana kredi sağlayıcılığından borç alan bir niteliğe dönüşmüştür. ABD'nin savaşta kullanabileceği insan gücü azalmıştır. İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı'nda yaptığı gibi, ABD de ülkesi dışından

asker bulma yoluna başvurmuştur. ABD'nin asker eksikliğinin nedeni, eğitilmiş insanların fazlalığı ve askerliğin bunlar için cazibesinin olmamasıdır. Dikkat eksikliği ise üstesinden gelinmesi en zor olanıdır. Çünkü Amerika'nın dünyayı yönlendirme ve şekillendirmeye yönelik Amerikan toplumunda yeterli bilinç oluşmamıştır. ABD'nin toplumsal bilinç ve politik arzusunun bu yönde oluşturulmasına ihtiyaç vardır (Ferguson, 2004:269-295).

ABD'nin üstün askerî teknolojisi ve gücüne karşın Irak ve Afganistan Savaşı'nın beklenilenden fazla uzun sürmesi, savaşın ABD ekonomisine verdiği zarar ve hâlen savaşın sonucunun belirsizliği, ABD hegemonyasının sorgulanmasına neden olmuştur. Irak ve Afganistan'daki müdahalelerin ekonomik yükü GSMH'nin % 1'i kadardır (yıllık 125 milyar dolar. Vietnam Savaşı ise GSMH'nin % 1,6'sı kadar idi). Bu rakamlar, ABD için çok büyük bir meblağ ifade etmese de savaşın uzun sürmesi ve psikolojik etkisi, İngiltere'nin Boers Savaşı'nın sonunda küresel egemenliğini yitirmesi gibi, Irak ve Afganistan savaşları da ABD'nin küresel gücünü olumsuz yönde etkilemektedir.

ABD'nin üstün askerî teknolojisi ve gücüne karşın Irak ve Afganistan Savaşı'nın beklenilenden fazla uzun sürmesi, savaşın ABD ekonomisine verdiği zarar ve hâlen savaşın sonucunun belirsizliği, ABD hegemonyasının sorgulanmasına neden olmuştur.

Irak ve Afganistan savaşlarının sebep olduğu ekonomik kayıpların ABD'nin gücünde bir aşınmaya ve bu aşırı harcamalarının ekonomik kötüleşmeye neden olduğu konusunda yaygın bir görüş birliği oluşmasına rağmen böyle bir sav henüz kanıtlanamamıştır. Diğer yandan ABD ekonomisinin mali açıdan genişlemesi askerî kaynaklı değil ekonomik kaynaklıdır. ABD'nin "borçlu imparatorluk" olduğu belirtilmesine karşın, ABD küresel gücünün sürdürülmesi Britanya ve diğer imparatorluklara göre daha az maliyetlidir. ABD'nin dış yardım bütçesi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devamlı düşüş göstermiş ve 1945'te ulusal gelirin % 1,8'i oranında olan dış yardım miktarı 2003 yılında % 0,2'ye düşmüştür. Irak ve Afganistan savaşları ABD için maliyetli olmasına karşın Irak'ın petrol gelirlerinin artması ile Irak'ın ABD'ye olan gereksiniminin ve ABD'nin yükünün azalacağı ileri sürülmüştür (Ferguson, 2004:261-267).

Bir devletin savunma harcamalarının ulusal gelire oranı, %10'un üzerinde ve sürekli ise o devlet "aşırı genişleme" durumu ile karşı karşıyadır.

Devletler askerî güce destek sağlamak, zenginliğe erişmek ve onu korumak için çoğu kez askerî güce ihtiyaç duyar. Ancak devlet kaynaklarının çok büyük bir bölümü varlık yaratmak amacından uzaklaştırılıp askerî amaçlara ayrıldığı takdirde, ulusal gücün zayıflaması mümkün olabilir. Örneğin, geniş alanları fethederek ya da pahalı savaşlar başlatarak stratejik yönden aşırı genişlemeye gidilirse dış kazançların yapılanların bedeli karşısında hafif kalması riski vardır. XVI. yüzyıldan bu yana büyük güç konumunda olan İspanya, Hollanda, Fransa ve Britanya İmparatorluğu gibi devletlerin yükselmelerinin ve çökmelerinin izlediği çizgide, üretim ve gelir sağlama kapasiteleri ile askerî güçleri arasında daha uzun vadede çok anlamlı bir ilişki vardır. Aynı ilişki ABD'nin ekonomik gücü ile yaptığı operasyonlar ve silahlanma arasında da mevcuttur (Kennedy, 2001:14). ABD'nin güvenliği ve küresel hâkimiyet için yaptığı harcamalar ile ekonomik büyüme arasında ters bir etkileşimin başlaması durumunda, bu, küresel egemenlik gücünde aşınma sürecinin başladığı şeklinde anlaşılabilir. Bu durumda Kennedy'nin "eşitsiz büyüme" kuramı çerçevesinde diğer devletlerin göreceli güçlerinde artış olması mümkündür. Bu bağlamda Kennedy tarafından geliştirilen "askerî harcamalarla küresel üstünlüğün yitirilişi arasında paralellik" kuramının ABD'nin durumuna uygunluğunu incelemek gerekmektedir. Ancak, geçmiş dönemlere ait verileri esas alarak küresel güç dönüşümlerini betimlemek kolay olmasına karşın, yaşanan süreç içinde böyle kesin bir yargıya varmanın zorluğu da açıktır.

Uzun döngüler kuramcılarının Paul Kennedy'ye göre bir gücün savunma harcamalarının ulusal gelire oranının %10'un üzerinde ve sürekli olması durumunda o devlet "aşırı genişleme" durumu ile karşı karşıya kalmıştır. ABD'nin savunma harcamalarının ulusal gelire oranı Soğuk savaş dönemi hariç % 3,5 düzeyinde gerçekleşmektedir. Bu açıdan Ferguson (2004: 17-18) ABD'nin henüz emperyal "aşırı genişleme" durumu ile yüz yüze kalmadığını ileri sürmüştür. ABD'nin artan ekonomik

kapasitesi ile yaratılan zenginlikten savunma giderlerine ayrılan pay, tarihin gördüğü en büyük miktar olmasına karşın, bu miktarın ABD gelirlerine oranı henüz aşırı genişlememe süreci yaşayan ülkelerin oranlarına yakın değildir. Britanya İmparatorluğu'nun en güçlü olduğu dönemde savunma harcamalarının ulusal gelire oranı % 2,5'tir (Ferguson, Empire, 2003:204). Bu verilerden yola çıkarak Ferguson, ABD'nin hâlen "aşırı genişleme-overstretching" den uzak olduğunu savunmuştur.

Irak Savaşı'nın yanı sıra özellikle Ağustos 2008'de Rusya'nın Gürcistan krizinde vermiş olduğu sert askerî reaksiyona ABD'nin kayıtsız kalması ve askerî bir mukabeleden kaçınması ve yaşanan ABD kaynaklı küresel mali kriz, üstünlük sürecinin sorgulanmasına neden olmuştur.

Irak Savaşı'nın yanı sıra özellikle Ağustos 2008'de Rusya'nın Gürcistan krizinde vermiş olduğu sert askerî reaksiyona ABD'nin başlangıçta kayıtsız kalması ve askerî bir mukabeleden kaçınması (Fukuyama, Newsweek Dergisi, 7 Ekim 2008), Afganistan Savaşı ve yine yaşanan ABD kaynaklı küresel mali kriz, bu üstünlük sürecinin devamlılığının sorgulanmasına neden olmuştur. Artan askerî harcamaların ABD'nin ekonomik gelişmesini olumsuz etkilediği, ekonomik kaynakların verimsiz alanlarda (savaşlarda) harcandığı doğrulanan bir olgudur. Bunun ABD'nin küresel gücü üzerinde de ters bir etki yarattığı düşünülmektedir. Ancak ne ölçüde olumsuzluk yarattığının tespiti, ABD'nin kendisi veya müttefiki bir ülkenin aleyhine olan uluslararası bir meselede, verdiği veya veremediği bir tepki ile ölçülebilmektedir. Son dönemdeki buna örnek sayılabilecek uluslararası olay ise Ağustos 2008'de Gürcistan ile RF arasındaki kısa süreli savaştır. ABD'nin yeterli tepki verememesi "süper güç" döneminin sonu olarak algılanabilir. Rusya'nın Gürcistan'a verdiği sert askerî reaksiyona ABD'nin kayıtsız kalışı, yaşanan global ekonomik kriz ve Irak ile Afganistan'da ABD'nin kısa sürede başarı elde edememesi, son yirmi yıldır ABD'nin hâkimiyetinde sürdürülen tek kutuplu dünya düzeninin sonuna gelinmekte olduğu yönündeki değerlendirmeleri destekleyici niteliktedir. Bundan sonra dünya düzeninin çok fazla büyük güçten oluşan çok kutuplu veya kutupsuzluk esasına dayanacağı görüşü yaygınlaşmıştır.

Son on yılda süratle artan enerji fiyatları servetin ülkeler arasında el değiştirmesine neden olmuş, bu sayede petrol ve doğal gaz ihracatı yapan Çin, Kuveyt, Rusya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri 3 trilyon dolarlık bir gelire sahip olmuştur.

Ekonomik büyüme ve gelişme açısından, Asya devletlerinin yıllık iki-üç misli daha fazla büyüme oranları ile büyüyecekleri, özellikle Çin'in toplam üretim açısından 2039 yılında ABD'yi geçebileceği değerlendirilmektedir. Son on yılda süratle artan enerji fiyatları servetin ülkeler arasında el değiştirmesine neden olmuş, bu sayede petrol ve doğal gaz ihracatı yapan Çin, Kuveyt, Rusya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri 3 trilyon dolarlık bir gelire sahip olmuştur. Asya ülkeleri; ARGE'ye aktardıkları kaynaklarını arttırmalarına paralel olarak yeni teknolojileri icat edebilme yeteneğine kavuşmuşlar, bunun neticesinde, Amerika'nın bu alandaki geleneksel üstünlüğüne meydan okumaya başlamışlardır (Segal, 2004:1). Bütün bu gelişmelerin küresel egemenlikteki değişimleri etkilemesi ve dünyada Birinci Dünya Savaşı öncesi gibi çok kutuplu politik oluşuma yol açması beklenmektedir.

ABD'nin politikalarının çeşitli nedenlerden kaynaklanan yanlışlığı da rakiplerinin güçlenmesinde etkili olmuştur. Örneğin enerji fiyatlarının artmasına karşın enerji tüketiminin azaltılmaması, rakiplerinin enerji fiyat artışlarından faydalanmasına ve ekonomik güç olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Rusya Federasyonu'nun son yıllarda yükselen dış politik gücü artan enerji fiyatlarından kazanılan gelirlerle doğrudan bağlantılıdır (Pala, 2007:49). Benzer şekilde artan askerî harcamaları, bütçe açıklarının artmasına, doların değersizleşmesine, enflasyonun yükselmesine ve yeni güç merkezlerinin çıkmasına sebep olmuştur.

Yeni dünya düzeni yerine özellikle, XIX. yüzyıldaki büyük güçlerin amaç ve çıkar çatışmalarının ülkeler arasında müttefik ve karşı müttefiklik yaşanması sonucunda ortaklıkların değiştiği, benzeri bir dünya yapılanmasına doğru gidilmektedir (Kagan, 2008:12). Bu süreç içinde RF ve Çin'in otokratik yapıları ile demokratik ve liberal Batı sisteminin karşısında bir güç oluşturacakları ve "radikal İslam" ile beraber "modernitenin düşmanı olacakları"

(Kagan, 2008:82) ileri sürülmektedir. Bu küresel bölünmenin "otokratik kulüpler" ile "demokrasi mihveri" arasında olacağı ve uluslararası düzen üzerinde geniş bir etkisi olacağı, ABD'nin küresel gücünün çok yakında sona ermeyeceği, çünkü dünyanın bunu istemediği (Kagan, 2008:76) belirtilmektedir. Çin ve RF'nin otokratik güç oluşumuna karşı; Amerika'nın öncülüğünde Batıda BM'den farklı yeni uluslararası güvenlik kuruluşlarının geliştirilmesi ve "radikal İslam"a karşı gerektiğinde demokrasi dışı yönetimlerin desteklenmesi (Kagan, 2008:101) yönünde yeni politikaların desteklenmesi ileri sürülmektedir.

Küreselleşmenin sağlamış olduğu iletişim ve teknolojik imkânlar, günümüzde ABD gibi ülkelerin dünyayı yönetme kapasitesine olumlu yönde katkı sağlarken bu olanaklar aynı zamanda söz konusu güçlerin zayıflıklarını süratle yayabilmektedir.

Küreselleşmenin sağlamış olduğu iletişim ve teknolojik imkânlar, günümüzde ABD gibi ülkelerin dünyayı yönetme kapasitesine olumlu yönde katkı sağlarken bu olanaklar aynı zamanda söz konusu güçlerin zayıflıklarını süratle yayabilmektedir. 2008 yılında ABD'de ipotekli sisteme dayalı konut satışından kaynaklanan mali kriz tüm küresel piyasaları etkileyerek ABD'nin iktisadi yönlendirme gücünü önemli oranda azaltmıştır. Özellikle; düşük vergi politikası, ekonomik denetim ve düzenleme sisteminin olmayışı, devlet müdahalesinin asgariye indirilmesi ile kuralsız piyasa (deregulation) ekonomisi sonucunda, ABD yüzyılın en büyük krizi ile karşı karşıya kalmıştır (Fukuyama, 2008:31). Geçmiş dönemlerde büyük bir mali krizin tüm ülkeleri etkilemesi süreç olarak daha yavaş olmaktadır. Ancak günümüzde iletişim ve bilişim alanlarındaki gelişmeler krizlerin yayılmasını hızlandırmaktadır.

Teknoloji ve bilişim alanındaki gelişmeler; ticaretin hükümetlerin kontrolü dışında da gerçekleştirilmesine neden olmaktadır. Ayrıca devlet dışı aktörler de sermayenin hızlı yer değiştirmesini sağlayarak büyük devletlerin ekonomilerini kontrol edebilme imkânlarını azaltmaktadır. ABD kaynaklı küresel mali kriz, ABD hegemonyasının zayıflamasına, paktlar vasıtası ile global ekonomiyi şekillendirme olanağını azaltmasına ve IMF, WB, GATT gibi küresel ekonomik kuruluşların üzerindeki kontrolü yitirmesine

Yaşanan gelişmeler neticesinde Batı, isteksizce kendi üstünlük döneminin sona ermeye başladığını, Doğunun üstünlük döneminin ise ortaya çıktığını kabul etmeye başlamıştır.

neden olacaktır (Fukuyama, 2008:31). Ayrıca, kriz Amerikan modeli serbest piyasa kapitalizminin ve demokrasinin güvenilirliğinin sarsılmasına, ABD'nin küresel gücünün zayıflamasına, tek kutuplu sistemin ortadan kalkmasına ve devletin ekonomideki düzenleyici ve denetleyici rolünün artmasına yol açacaktır (Altman, 2009:2-3). ABD dâhil çoğu ülkenin krizden etkilenmesine karşın iki trilyon dolarlık döviz rezervi ile dünyanın en büyük likiditesine sahip ülke olması dolayısı ile Çin'in küresel krizden güçlenerek çıkacağı, gelecek 25-30 yıl içinde Çin'in GSMH açısından ABD'yi geçebileceği, bunun yaratacağı küresel etki sonucunda dünyanın politik sisteminin "kutupsuzluğa" dönüştürüleceği (Altman, 2009:7) öngörülmektedir. ABD'nin sahip olduğu güç bileşenleri nedeniyle uzun süre en güçlü devlet olarak kalacağı, ancak krizin mali sistem ve ekonomisi üzerindeki derin etkileri dolayısıyla ABD'nin "jeopolitik geri çekilmesine" sebep olacağı ileri sürülmektedir (Altman, 2009:8-9).

Yaşanan gelişmeler neticesinde Batı, isteksizce kendi üstünlük döneminin sona ermeye başladığını, Doğunun üstünlük döneminin ise ortaya çıktığını kabul etmeye başlamıştır. Ancak, Batı üstünlüğünün sağladığı avantajlar dolayısı ile dönüşümün gerçekleşmesine izin vermemektedir (Drezner, 2007). Özellikle yeni ekonomik güç merkezleri olan Çin ve Hindistan'ın küresel siyasi, ekonomik ve diğer kuruluşlardaki etkinliğinin artırılması talep edilmektedir. Benzer şekilde İkinci Dünya Savaşı'nın galiplerinin çıkarları doğrultusunda kurulan BM'nin, Huntington'un "medeniyetler çatışmasına" aracı olması durumunda tarafsızlık konumunu tamamen yitireceği gerekçesi ile yeniden yapılandırılması (Arı, 2004:524, 525) talepleri de gittikçe yoğunlaşmaktadır.

ABD'nin üstünlüğünün ABD ekonomisinin zayıf ve çökmüş olması ile değil ülkenin politik sisteminin çöküşü nedeni ile son bulabileceği de bir hipotez olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkedeki politik

yapının; Ülke yararına olabilecek tedbirleri siyasi gerekçelerle yürürlüğe koyamaması ana sorun olarak görülmektedir. Ayrıca kontrol ve denge (check ve balance) sisteminin, yürütmenin etkin olarak görev yapmasını engellediği ileri sürülmektedir. Yürütme ve yasamanın her zaman iki farklı partiden oluşmasının karar alma sürecini zorlaştırdığı, önemli konularda iki partinin uzlaşmasının gerektiği, bunun da zaman aldığı belirtilmektedir. Bunun yerine, Avrupa'daki gibi her seçimde yürütme ve yasamanın aynı anda değiştirilmesi ve yürütmenin yasamayı kontrol etmesine imkân veren bir politik sistemin (Zakaria, 2008:15) daha yararlı olacağı önerilmektedir.

Bugünkü güç konfigürasyonunun uluslararası bir düzen tarafından şekillendiği; bu şekillenmenin bir süper güç (ABD) ve çeşitli büyük güçlerden (Çin, RF, AB, Hindistan) oluşacağı yönündeki görüşler geçerliliğini sürdürmektedir.

Bugünkü güç konfigürasyonunun uluslararası bir düzen tarafından şekillendiği; bu şekillenmenin bir süper güç (ABD) ve çeşitli büyük güçlerden (Çin, RF, AB, Hindistan) oluşacağı yönündeki görüşler geçerliliğini sürdürmektedir (Kagan, 2008:12). Benzer şekilde Huntington (Huntington, 1999:8); Soğuk Savaş sonrası politik ortamın tamamı ile tek kutuplu bir sistemi ifade etmediğini; günümüzde sönmeye başlayan tek-çok kutuplu politik sistemde ise bir süper güç ve çok sayıda ana güçler bulunduğunu ifade etmiştir. Bu sistemde önemli uluslararası kararlar büyük güçler tarafından ortaklaşa alınırken süper güç tek başına uluslararası sorunu çözümleyebilme veya alınan kararları engelleme gücüne sahiptir. Süper güç ABD; küresel olarak askerî, politik, kültürel, ekonomik ve diplomatik olarak engellenemez bir güce sahiptir. Diğer ana güçlerin ABD benzeri üstünlük sağlama olanağı yoktur. Avrupa'da Almanya ve Fransa ikilisinin, Avrasya'da Rusya, Doğu Asya'da Çin ve Japonya'nın etkin olması örneğinde olduğu gibi (Huntington, 1999:9) ana güçler sadece kendi bölgelerinde süper güç kadar etkili olabilmektedir.

Ancak bu görüşlerin, 2008 ve 2009 yıllarında yaşanan dünyanın en büyük küresel ekonomik krizinin ABD'nin küresel gücünü önemli oranda törpülemesi gerçeğinden önce yazıldığını da unutmamak gerekir. Tüm bu incelemeleri dikkate

aldığımızda yeni dünya düzeninin çok kutupluluk esası üzerinde kurulması ve bunun birbirini dengeleyebilen çeşitli güç odaklarının varlığı ile şekillenmesi beklenmektedir. ABD'nin yanı sıra Rusya Federasyonu, Çin, Japonya, AB ve Hindistan eksenini oluşurken Brezilya, Güney Afrika, İran, Pakistan, Kazakistan ve Türkiye gibi orta ölçekli ülkelerin ikincil düzeyde güç odağı olması muhtemeldir (Khanna, NYT Ocak 27, 2008). Birincil eksenini oluşturan ülkelerin GSMH toplamı dünyanın % 75'ini; askerî harcamaları ise % 80'ini oluşturmaktadır.

Bush yönetiminin tersine Obama yönetimi sert güç yerine, demokrasi değerleri, bireysel özgürlük, açıklık, barış ve insan hakları gibi yumuşak güç unsurlarını ön plana çıkarmıştır.

Yeni oluşan küresel politik düzlemde, ulus devletlerin tarihsel politik tekeli özelliğini yitireceği, bu üstünlüğün üst düzlemde uluslararası küresel kuruluşlar, alt düzlemde yerel güçler (milisler), yan düzlemde ise hükümet dışı kuruluşlar ve büyük firmalar tarafından paylaşılacağı ve gücün artık farklı ellerde olacağı yönünde değerlendirmeler de (Haass, 2008:2) mevcuttur. Ancak ulus devletlerin politik gücünün özellikle uluslararası küresel kuruluşlar tarafından aşındırılmakta olduğu nesnel bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmasına karşın ulus devletin özellikle ulusal güvenlik konularında tekelleşme yapısının devam edeceği gözükmektedir. Dünyanın politik yapısının gittikçe Birinci Dünya Savaşı öncesi yapılanmaya benzediği ve küreselleşmeden dolayı zayıflayan milliyetçilik ve ulus ögelerinin intikam duygusu içinde geri döndükleri, milliyetçiliğin tekrar canlanarak geri dönüşümü belirginleştirdiği (Kagan, 2008:12) ileri sürülmektedir.

Terörizmin varlığına ve azalmaya başlayan hegemonik gücüne rağmen Amerikan üstünlüğü bu yüzyıl boyunca da devam edecektir. ABD güçlü kalmak istiyorsa yumuşak güçlerine dikkat etmesi gerekecektir (Nye, 2002/2003:546-52). Bush yönetiminin tersine, Obama yönetimi, sert güç yerine demokrasi değerleri, bireysel özgürlük, açıklık, barış ve insan hakları gibi yumuşak güç unsurlarını ön plana çıkarmıştır. Böyle bir politikanın

devamı ABD'nin küresel hâkimiyetinin sorgulanmasını da önleyecektir.

Güç Dönüşüm Süreci

Güç dönüşümünün olduğu dönemlerde yükselen güç, dünyayı, kuralları ve kurumları kendi çıkarları ve arzusu doğrultusunda şekillendirmek isteyecektir.

Hegemonik istikrar teorisi bağlamında güç dönüşüm süreci, küresel bir gücün zayıflaması veya çok kuvvetli yeni bir küresel gücün yükselerek eski gücün kurduğu uluslararası sistemi yeniden şekillendirmesi çabası sonucu ortaya çıkan rekabet durumudur. Eski ve yeni küresel güç arasındaki bu mücadele güç dönüşüm süreci olarak ifade edilmektedir (Bussmman&Oneal, 2007:99-11)⁸.

Güç dönüşümünün olduğu dönemlerde yükselen güç dünyayı, kuralları ve kurumları kendi çıkarları ve arzusu doğrultusunda şekillendirmek isteyecektir. Zayıflayan güç ise kendisi tarafından biçimlenen uluslararası yapı üzerindeki kontrolünü kaybetme ve uluslararası dengenin zayıflayan pozisyonuna etkileri ile kendi güvenliğinin sağlanması konusunda endişeye düşecektir. Yükselen ve zayıflayan güçler, mevcut uluslararası siyasi düzlemi değiştirme arzusunda olmadıkları sürece, bu dönüşüm süreci sıkıntısız yaşanmaktadır. Ancak, Birinci Dünya Savaşı öncesinde yükselen güç Almanya, zayıflayan güç İngiltere'nin kurmuş olduğu dünya düzenini kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmek isteyince

⁸ Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bk. Organski (World Politics, 1968); Organski ve Kugler (1980); Kugler ve Lemke (1996); Kugler ve Lemke (2000); Chan (2008). Bu teoriye göre, uluslararası politika anarşik değil bir hiyerarşi düzeninden oluşmuştur. Bu hiyerarşinin; güç kaynaklarının (nüfus, üretim ve politik kapasite) büyük çoğunluğuna sahip "başat-dominant" devlet, başat devlete potansiyel rakip devlet gruplarından oluşan ve güç kaynaklarının tahsisini kontrol eden ve düzeni korumak görevini paylaştan "büyük güçler", bölgesel olarak başat devlet gibi güçlü olan ancak başat devlete meydan okuyamayan "orta ölçekli güçler" ve son olarak bu sıralamanın dışında olan "küçük güçler" den meydana geldiği ifade edilmiştir. Güç teorisinin ana öngörüsü olası bir savaş ve stabil müttefiklik durumudur. Yeni ortaya çıkan hâkim (başat) bir gücün, egemen devletin kurduğu sisteme müdahil olması ve sistemden memnun olmaması durumunda uzun süreli ve büyük ölçekli bir savaş olasıdır. Eğer müttefik taraflar sistemin yapısından hoşnut iseler bağışık durumu stabil olacaktır.

İngiltere de bunu güvenliğine bir tehdit olarak algılamıştır. Sonuçta güç değişim süreci dünyayı etkileyen bir savaş ile sonuçlanmıştır. Buna karşın İngiltere ile ABD arasında üstünlük değişimi yumuşak bir süreç sonunda gerçekleşmiştir (Chant, 2008:3). Bunun nedeni İngiltere'nin ABD'yi kendisine rakip olarak değil kendi küresel gücünü devam ettirebilecek bir aktör olarak görmüş olmasıdır. Güç değişiminde denge Avrupa'dan Atlantik'e kaymıştır.

İngiltere ile ABD arasında güç değişim süreci İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar devam etmiştir. Güç dönüşüm süresince de 1945'te İngiltere giden güç, Amerika ise yeni gelen küresel güç olmuştur.

İngiltere ile ABD arasında güç değişim süreci İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar devam etmiştir. Güç dönüşüm süresince de 1945'te İngiltere giden güç, Amerika ise yeni gelen küresel güç olmuştur (Ferguson, Empire, 2003:294). İngiltere ile ABD arasında 1956 yılında yaşanan Süveyş Kanalı olayı ABD ile İngiltere arasında güç değişiminin net bir simgesi olmuştur (Ferguson, 2002:296). İngiltere'nin artık küresel bir güç olma niteliği kalmamış ve kendi güvenliğinin ABD ile yan yana bulunmaktan geçtiğini anlamıştır. Böylece 300 yılda kurulan Britanya İmparatorluğu 1945'ten sonraki 30 yılda sona ermiştir. 1945'ten sonra İngiltere ekonomik olarak iyice zayıflamış ve savaştan en büyük Avrupa ekonomisi olarak çıkmasına rağmen 1973 yılında beşinci sıraya düşmüştür (Ferguson, 2003:301). Özet olarak İngiltere, dünyayı Hitler'den korumak için kendi imparatorluğunu feda etmiştir (Ferguson, Empire, 2003:302).

Güç dönüşüm süreci dünya tarihinde kanlı savaşlara yol açması nedeni ile önem arz etmektedir. Bunun en önemli göstergesi Birinci Dünya Savaşı'dır. ABD'nin güç değişimine uğraması durumunda bunun nasıl ve kim ile yaşanacağını irdelenmesi elde edilecek bulgular açısından önemlidir.

ABD, Soğuk Savaş sonunda süper güç olarak nitelendirilirken ABD'nin var olan hegemonyası, 1990'ların sonundan itibaren giderek artan bir biçimde eleştiri ve tepkilerle karşılaşmıştır. ABD hegemonyasının zaaflarından birisinin de küresel kamu malları konusunda ABD liderlerinin

kamuoyunun tepkilerini dikkate almamaları olduğu söylenebilir. ABD, örneğin Uluslararası Suç Mahkemesinin oluşturulması, kara mayınlarının kullanımının engellenmesi, küçük ve hafif silahların ticaretinin kontrolüne yönelik BM program taslağının kabulü, Biyolojik Silahlar Anlaşması için gerçekleştirilen protokol çabaları ve çevrenin korunması için Kyoto Protokolü'nün onaylanmasını reddederek beklenen tarihsel misyonu yerine getirmemiştir (Cox, 2004:316; Golub, 2004:775).

Barış, çevre, istikrar ve silahsızlanma en temel küresel kamu malı olarak ele alınırsa ABD'nin en azından bu konularda dünya düzeninin istikrarını düşünen bir lider olmadığı vurgulanabilir.

Barış, çevre, istikrar ve silahsızlanma en temel küresel kamu malı olarak ele alınırsa ABD'nin en azından bu konularda dünya düzeninin istikrarını düşünen bir lider olmadığı vurgulanabilir. Daha ziyade ABD kendi çıkarını her şeyin önüne koyan baskıcı bir hegemon görünümünü sergilemektedir. Avrupa Birliği'nin, bu konularda görece olarak daha duyarlı olduğu söylenebilir (Gowan, 2003:46). Avrupa Birliği üç temel küresel kamu malı olan Avrupa'nın temel ülkeleri arasındaki güç dengesini sürdürmesi; açık uluslararası iktisadi sistemin desteklenmesi; korsanlığın bastırılması ve denizlerin serbestliği gibi açık uluslararası ortaklığın sürdürülmesi konularında oldukça hassas davranmaktadır.

Büyük güç dengelerindeki uzun süreli değişimlere silahlı çatışmaya başvurarak tepki verme İkinci Dünya Savaşı'ndan önce gerçekleşen bir olgu idi. Neomerkantilist ve jeopolitik düşüncenin kurucularından biri olan Mackinder'in savunduğuna göre, "tarihin büyük savaşları dolaylı ya da dolaysız olarak, ülkelerin eşitsiz büyümelerinin sonucudur" (Kennedy, 2001:630). Günümüzde yaşanabilecek bir güç değişim sürecinin çok büyük bir savaşa yol açma olasılığının geçmişe göre azaldığını söylemek mümkündür. Güç öğelerinin sahip olduğu silahların yok edici kapasitesi çok büyük savaşların olması olasılığını azaltmıştır. Ancak düşük yoğunluklu ve "vekiler aracılığı ile yapılan" savaşların olması beklenen bir olgudur.

ABD'nin özellikle askerî ve teknolojik gücü ile kendisine rakip olabilecek diğer devletler

Japonya İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik bir güç olarak yükselmesine karşın küresel bir üstünlük mücadelesine girişmemiştir.

arasındaki büyük fark nedeni ile geçiş dönemi uzun olabilecektir. Kendisine rakip olabilecek Çin, Rusya ve Hindistan gibi ülkelerin toplam ekonomik üretimlerinin yükselmesine karşın bu ülkelerin ABD gibi ekonomik güçlerini askerî ve/veya uluslararası bir potansiyele dönüştürmesi hemen mümkün görünmemektedir. Çünkü, söz konusu ülkelerdeki ekonomik gelişme refah olarak halka yansıtılamamıştır. Ekonomik gelişmenin halkın refahına dönüştürülmesi uzun bir süreç alabilecek, bu da dış politikada güçlü bir taahhüde girilmesini zorlaştıracaktır. Bu durum küresel bir üstünlük peşinde koşacak yeni güçlerin zayıf yanını oluşturmaktadır. Ayrıca söz konusu ülkelerdeki iç siyasi kargaşalıklar, farklı etnik unsurlardan oluşmaları ve iç bütünlüğünü koruyamama riskleri de ABD'ye göre eksik yönlerini oluşturmaktadır. Benzer şekilde Japonya'da artan yaşlı nüfus oranı, bu ülkenin potansiyel politik güç olma isteğini azaltmaktadır.

Japonya İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik bir güç olarak yükselmesine karşın küresel bir üstünlük mücadelesine girişmemiştir. Bunun sebebi ise İkinci Dünya Savaşı öncesinde farklı güdülerle ABD ile girdiği küresel üstünlük savaşımının yenilgi ile sonuçlanmasından kaynaklanmaktadır. Yeni yükselen güç Çin'in, ekonomik zenginliğini askerî güce dönüştürerek ABD ve Batının egemenliğindeki uluslararası düzeni silahlı güç mücadelesi ile yeniden şekillendirme olasılığı mevcuttur (Ikenberry, 2008:5). Ancak nükleer caydırıcılığın yaratmış olduğu de facto durum, bir üstünlüğün ve kültürün yok edilmesine müsaade etmeyecek, bu nedenle Doğu ve Batı küresel üstünlüğü paylaşarak birlikte yaşamayı tercih edecektir (Ikenberry, 2008:2).

Geçmişteki güç değişim süreçleri ile bugünkü güç değişim süreçleri arasında önemli farklar vardır. Emperyal dönemlerde güçlü devlet, egemenliğindeki yapının bozulmasına şiddetli tepki vermekte ve bir ülkenin büyüyerek dengeyi bozmasına müsaade etmemekteydi. Ancak, Batı

Çin de açık piyasa kurallarını keşfederek ekonomik gelişme göstermektedir.

dünya düzeni; ayrımcılık içermeyen ve piyasa ekonomisi koşullarında ülkelerin gelişmesine katkı sağlayarak sistem içinde gelişmesine olanaklar yaratmaktadır. Çin de açık piyasa kurallarını keşfederek ekonomik gelişme göstermektedir. Geçmişte tek bir devletin egemenliği olmasına karşın günümüzde ABD'nin önderliğinde Batı kontrolündeki düzen koalisyon veya paktlar vasıtası ile korunmaktadır. Yükselen yeni güç Çin ve diğerleri, sadece ABD ile değil Euro-Atlantik ülkelerini içeren NATO örgütü ile de rekabet etmek zorunda kalacaktır. Günümüzdeki Batı dünya düzeni; demokrasi, kişi hak ve özgürlükleri ve insan haklarını içeren kültür bileşenlerinden oluşmaktadır. Çin'in rakibi sadece ABD değildir, ABD'nin dâhil olduğu Batı değerleri de Çin'e rakip unsurlar olacaktır. Ayrıca nükleer silahların yok edici özelliği, Çin'in Batı dünyasını kendi amacı doğrultusunda tamamen farklı biçimlendirme gücünü ortadan kaldırmaktadır. Bir nükleer savaşın sonunda ne dünya düzeni ne de bu düzeni kontrol edebilecek bir gücün kalmayacağını Çin'in kendisi de bilmektedir. Bu nedenle Batı, yükselen güç Çin'in çıkarları ile kendi egemenliğindeki düzeni uyumlaştıracak tedbirler alarak yumuşak güç değişim sürecini gerçekleştirecektir. Örneğin, Çin, Hindistan ve Rusya'nın Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü/Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)'ye; Çin ve Hindistan'ın Group of 8 (G8) Zirvesine; Hindistan, Japonya ve Almanya'nın ise BM Güvenlik Konseyine alınması gibi. Yükselen devletlerle güç paylaşımının yapılması ve stratejik iş birliğinin geliştirilmesi böylece yumuşak geçiş sürecinin sağlanması ABD'li strateji analistleri tarafından önerilmektedir (Hacighan & Sutphen, 2008:43-57).

ABD'nin küresel hegemonyasına ilişkin bazı Amerikalı bilim adamlarının değerlendirmelerine baktığımızda; Zakaria, "daha önceleri ABD'de olan, ancak şimdi en büyük şirketin Çin'de, en zengin adamın Meksika'da, en yüksek binanın Dubai'de olmasını; süper gücün çöküşü değil diğerlerinin yükselişi olarak" açıklamaktadır. Francis

ABD, ulusal egemenliğini baskın bir şekilde öne çıkararak küresel istikrarın en büyük kefilisi olarak ortaya çıkmıştır.

Fukuyama "Irak Savaşı ile birlikte ABD'nin yirmi yıllık üstünlüğünün sona ermekte olduğunu", Robert Kagan ise "ABD'nin halen ekonomik, askerî, politik, teknoloji dâhil her alanda üstünlüğünü sürdürmesi nedeni ile ortada tek süper güç ama çok sayıda büyük güçlerin var olduğunu (Jens Borchers, Deutsh Welle, 17 Ekim 2007)⁹" ifade etmektedir. Bu yazarlardan farklı olarak Brzezinski (Brzezinski, Herald Tribune, 24 Aralık 2004) ise öngörülebilir gelecekte uluslararası sistemde Amerika'nın oynadığı kilit rolü üstlenebilecek hiçbir devlet ya da devletler birliğinin olmadığını, ABD iyileşmeden küresel iyileşmenin olamayacağını, ABD'nin yapıcı rolünün yegane alternatifinin ise küresel kaos olacağını, ABD'nin birleştirmek, genişletmek, temas kurmak ve uzlaştırmaya dayalı yeni politikalarla küresel meşruiyetini tekrar kazanmasının gerekli olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde Brzezinski (Brzezinski, 2005:7-8) "Avrupa'nın ABD'ye ekonomik olarak rakip olabileceğini, siyasi olarak rekabet edebilmesi için gereken seviyedeki bütünlüğe ulaşmasının uzun zaman alacağını, Japonya'nın bu yarışın dışında olduğunu, ekonomik gelişmelere karşın Çin'in en az iki nesil daha bu yarışta zayıf kalacağını ve ABD hâkimiyetinin alternatifi olamayacağını" ileri sürmüştür.

Brzezinski'nin Amerikan üstünlüğünün dünyanın yararına olduğunu savunan görüşleri konuya farklı bir bakış açısı getirmiştir. Ona göre (Brzezinski, 2005:7) ABD, ulusal egemenliğini baskın bir şekilde öne çıkararak küresel istikrarın en büyük kefilisi olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu statünün yanlış kullanılması ya da çökmesi durumunda dünya kaosa itilebilecektir.

Tek kutuplu dünya düzeninin sona ermesi, ABD'nin küresel gücünün sona erdiği anlamına gelmemektedir. Sadece ABD'nin tek başına dünyayı yönlendirme gücü sınırlanmış, buna karşın

⁹ ABD Artık Süper Güç Değil, Dünya Gündemi Gazetesi, 26 Ekim 2008. (Gazete bu makaleyi Jens Borchers'in 17 Ekim 2007 tarihli Deutsche Welle gazetesinde yayımlanan makalesinden almıştır).

AB ile Rusya ve Çin gibi ülkelerin de dünyayı yönlendirme olanakları artmıştır. Tüm askerî ve ekonomik başarısızlığına rağmen ABD, hâlen küresel bir güçtür ve bu gücü tek başına dengeleyebilecek başka bir devlet de mevcut değildir. ABD, tek kutuplu üstünlüğünü yitirmesine karşın, her yönü ile dünyadaki en büyük ve güçlü devlet olma özelliğini sürdürmektedir. Yıllık 700 milyar dolar askerî harcaması (200 milyar doları Irak ve Afganistan için), güçlü deniz, kara ve hava kuvvetlerinin varlığı, 14 trilyon dolarlık GSMH ile dünyanın (% 25 oranında) en büyük ekonomisi ve hâlen yeryüzünün en güçlü devletidir. Bunun yanı sıra sinema, televizyon, tiyatro alanındaki yenilik ve yaratıcılığıyla dünyanın kültürel kaynağı olmaya devam etmesi de küresel gücünün devam ettiğini göstermektedir (Zakaria, 2008:7).

ABD'nin teknoloji
teknolojideki rekabet üstünlüğü sınırlanmış olsa da hâlen sürmektedir.

ABD'nin teknolojiye rekabet üstünlüğü sınırlanmış olsa da hâlen sürmektedir. Bilimsel açıdan karşılaştırma yapıldığında; Çin ve Hindistan'da bir yılda mezun olan mühendis sayısı ABD'den fazla olmasına karşın ABD'den mezun olan bir mühendisin eğitim kalitesi daha yüksektir. Bu nedenle ABD'de kapital başına daha fazla mühendis yetiştirilmesi bilimsel alanda hâlen üstünlüğünü sürdürdüğünü göstermektedir. Ayrıca ABD'nin eğitime bütçeden ayırdığı pay (2006 için % 4,2) diğer ülkelerden daha fazladır. ABD'nin diğer üstünlüğü ise çalışan nüfusunun yaşlı nüfusa oranın Avrupa ülkelerine göre çok daha iyi ve sürdürülebilir bir düzeyde olmasıdır. ABD'deki sıkıntı beyaz nüfusun doğum oranının düşüklüğü ile Amerika'da araştırma yapan öğrencilerin % 50'sinin yabancı veya göçmenlerden oluşmasından kaynaklanmaktadır (Zakaria, 2008:7). ABD hâlen bilimsellik açısından bir cazibe merkezi olmaya devam etmektedir. Diğer ülkelerden beyin göçü hâlen ABD'yi tercih etmektedir. Bu açıdan bakıldığında ABD'nin askerî ve ekonomik gücünde aşınma olmasına karşın, diğer güç faktörlerinin ABD'nin dünyayı etkileyen bilim ve kültür düzeyinden hâlen çok uzak oldukları ifade edilebilir.

Summary

It is a peculiar trait of the USA to emerge as a nation and gain the characteristics of state. It is also very peculiar of America to have become an empire and be able to sustain it. This characteristic made the USA considerably different from previous empires. The economic hegemony of the USA that prevailed after 1880 included political and military hegemony as well, dating from the end of the Second World War. This domination transformed the USA into a global super power after the demise of the Cold War and with the collapse of Soviet Union. This was unique situation and no country has ever had such a big experience.

It is a peculiar of the USA to emerge as a nation and gain state characteristics. It is also very peculiar of America to be an empire and ability of sustaining it.

This article will discuss the reasons that led to America to become a hegemonic power, the comparison of The US hegemonic power with those of Great Britain and the Ottoman Empire and then whether America has reached the end of its hegemonic power with in the light of this comparison.

There are several reasons that can be the basis to expound the ascent of the US as hegemonic power. Being away from the competition among European nations, which can be formulated as an isolationist policy established by Monroe Doctrine in 1823; the oceans' natural protection of America from physical threats and hostilities; use of its national resources on productive efforts, instead of spending on wars; having large and productive soils for a long period of time; combining European improved technology with its initiative talents, were the main motives in helping the US to become a dominant global state.

The US had initially become an economic power then the economical wealth was transformed into military power, and thus its global dominancy has been established. In the continuation of this dominance the pioneering role of technological development has been of great importance. This feature forms differentiates its hegemony from that

of previous empires. For instance, while the Ottomans sustained their wealth and imperial power through military power the US, after realizing its economic and commercial dominance, transformed this into military strength and thus sustained its world leading role with both economic and military power. Besides, the US has never seen a foreign soldier on its soil and had never fought with any other nations in the 19th Century, except Spain and Mexico before emerging as global power.

The United Kingdom became a pioneer of the classical economic system and succeeded in establishing its global power through free trade and liberal thought while America became a pioneer in the neo-classical system and liberalism. The hegemony of both nations was based on the similar economical and political scheme, even though they were at different stages of that scheme. The Ottoman Empire dominance totally differed from that of the United States and Great Britain because it was based pre-capitalism or Asian production form as expressed by various authors.

Both Great Britain and The United States exploited humanitarian values in order to cover the actual intention.

Both Great Britain and The United States exploited humanitarian values in order to cover the actual intention. For example, Great Britain enlarged its maritime forces ostensibly to protect maritime lines, which were very crucial for its free trade, however it was publically announced to be preventing slave trade. Similarly the United States has been invaded Iraq and Afghanistan for energy resources, the security of energy lines and strategic benefits, but the aim of these invasions has been publicized as to dethrone undemocratic governments and to spread freedom and democracy. Ottoman Empire had never utilized such methods. She just invaded and captured the other lands for tax and revenue and to allow minorities to live under the 'Ottoman Peace'.

The main characteristic of American hegemony is to try to shape world, as she wants. International

organizations have been used to structure the world. This is a unique situation in competition for global political hegemony. Neither Great Britain nor Ottoman Empire had employed such tactics.

Globalization is also a crucial factor in sustaining of the US' hegemony. Globalization helped to develop and enlarge the American economy. Therefore, it has become unofficial ideology of American business and political group.

The rapid economic growth of the Asian countries in over the last 30 years, the political, military and financial implications of the ongoing wars in Iraq and Afghanistan; and finally the global financial crisis have led to questioning of the super power role of the USA and Western hegemony that has lasted over five hundred years. According to economic data, Eastern civilization has risen China will catch and exceed the US in Gross National Product in 2025. The current war expenditures have also greatly affected American ability to retain its global power.

According to economical data Eastern Civilization has risen and China will catch and exceed the US in 2025 at Gross National Product.

It is an undeniable fact that the American hegemony has been decreased and its super state status has been weakened due to ongoing wars, economical crises and the rise of new powers. There will likely be a power transition between ascending and descending powers in the future. This will not be like the power transition between Great Britain and Germany which resulted in a destructive war.

However, America has the big advantage of being able to sustain global power status, although declining, in a foreseeable future. First of all, America has the biggest nuclear weapon capacity among the nations in the world. This distinctive capacity would not easily allow hard power transition. Besides, America still has a capacity to maintain territorial and integral unity. No nation is bale to invade.

Kaynaklar/References

- ABD Güvenlik Stratejisi (2002), http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nss_sep2002.pdf, 28 Ocak 2011.
- Akyol, Servet & Ulutürk, Süleyman (2007), "Küresel Kamu Malları: Hegemonya ve İstikrarın Küresel Ekonomi Politikası", *Akdeniz Ü. İİBF Dergisi* (13), ss. 62-85.
- Alexis de Tocqueville (1945), *Democracy in America*, Trans: Henry Reeve, New York, Atheneum.
- Altman, Roger C. (2009), "The Great Crash, A Geopolitical Setback", *Foreign Affairs*, January/February..
- An, Tayyar (2004), *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Yay., İstanbul.
- Arrighi, Giovanni (2000), *Uzun Yirminci Yüzyıl*, Çev. Recep Boztemur, İmge Yay. İstanbul, Mayıs 2000.
- Aslan, Hüseyin, (2001), *16.yy.Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskan, Göç ve Sürgün*, Ankara, Kaktüs Yay., Haziran 2001.
- Ateş, Toktamış (1982), *Osmanlı Toplumunun Siyasi Yapısı*, İstanbul.
- Boot, Max (2001), "The Case for American Empire," *Weekly Standard*, http://www.weeklystandard.com/Utilities/printer_preview.asp?idArticle=318, 15 Ekim 2001.
- Brzezinski, Zbigniew (2004), "The Global Political Awakening", *International Herald Tribune*, 24 Aralık 2004.
- Brzezinski, Zbigniew (2007), *İkinci Şans*, Çev. Yelda Türedi, İnkılap Yayınevi, İstanbul..
- Brzezinski, Zbigniew (2005), *Küresel Hakimiyet mi? Küresel Tercih mi?* Çev. Cem Küçük, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Bussmann, Margit & Oneal, John, R. (2007), "Do Hegemons Distribute Private Good?: A Test of Power Transition Theory", *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 51, No. 1, Feb , ss. 99-111.
- Chan, Steve (2008), *China, The US; and The Power-Transition Theory*, Routledge, New York.
- Charlemagne (2008), "A Worrying New World Order" *Economist Dergisi*, 18 Eylül 2008.
- Chase-Dunn, Christopher, Taylor, Peter ve Arrighi Giovanni, et al. (1994), "Hegemony and Social Change," *Mershon International Studies Review*, Cilt 38, Sayı 2, Ekim 1994, ss. 361-376.
- Cox, Robert (1996), "Towards a Post Hegemonic Conceptualization of World Order: Reflections on the Relevancy of İbni Haldun," içinde "Approaches to World Order" (der. Robert Cox, Timothy Sinclair) Cambridge, Cambridge University Press.
- Cox, Robert (2004), "Beyond Empire and Terror: Critical Reflections on the Political Economy of World Order", *Political Economy*, 9(3), ss.307-323.
- Cox, Robert (1996), "Gramsci, Hegemony and International Relations: an Essay in Method," içinde "Approaches to World Order (der. Robert Cox, Timothy Sinclair) Cambridge, Cambridge University Press.

- Cox, Robert (1993), "Gramsci, Hegemony and International Relations: an Essay in Method," içinde "Gramsci Historical Materialism and International Relations" Gül, S.(der), Cambridge, Cambridge University Press, ss. 49-66.
- Cox, Robert (1996), "Social Forces, States, and World Orders: Beyond International Relations Theory" içinde "Approaches to World Order", Der. Robert Cox & Timothy Sinclair, Cambridge, Cambridge University Press.
- Drezner, Daniel W. (2007), "The New World Order", Foreign Affairs, March/April 2007.
- Dünya Gündemi Gazetesi (2008), "ABD Artık Süper Güç Değil", 26 Ekim 2008.
- Eralp, Atila (2006) "Hegemonya" içinde "Devlet Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar", (der) Atila Eralp, Ankara, İletişim Yayınları.
- Erkmen, Serhat Ahmet (2008), "Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşasında Bölgesel Faktörlerin Rolü: ABD'nin Kuzey Irak Politikası Örneği", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Ferguson, Niall (2003), "Hegemony or Empire, " Foreign Affairs, Cilt 82, Sayı 5, Eylül Ekim 2003, ss.154-155.
- Ferguson, Niall, "Empire With Expiration Dates", Foreign Policy, Sep/Oct 06.
- Ferguson, Niall (2004), Colossus, London, Penguin Books.
- Ferguson, Niall (2003), Empire: How Britain Made World, London, Allen Lane.
- Ferguson, Niall (2006), The War of the World, Penguin, New York.
- Friedman, George (2009), Gelecek 100 Yıl, Çev. İbrahim Şener& Enver Günsen, Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Fukuyama, Francis (2008), "The Fall Of America Inc.", Newsweek Dergisi, 7 Ekim 2008.
- Golub, P.S. (2004) "Imperial Politics, Imperial War the Crisis of US Hegemony", Review of International Political Economy, 11 (4), 2004, ss. 763-786.
- Grunberg, Isabelle (1990), "Exploring the 'Myth' of Hegemonic Stability" International Organization, Cilt 44, Sayı 4, Sonbahar 1990.
- Haass, Richard N. (2008), "The Age of Non-Polarity", Foreign Affairs May/June 2008.
- Hacighan, Nina & Sutphen, Mona (2008), "Strategic Collaboration: How The United States Can Thrive As Other Power Rise", Washington Quarterly, Autumn 2008, S. 43-57.
- Hardt Michael ve Negri Antonio (2000), Empire, London, Harvard University Press, 2000.
- Heper, Metin (1977), Türk Kamu Bürokrasisinde Gelenekçilik ve Modernleşme, İstanbul.
- Hobsbawm, Eric (2007), Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm, Çeviri, Agora Kitaplığı.
- Huntington ,Samuel P. (2004), Biz Kimiz ? Çeviri, CSA Global Yayın Ajansı.
- Huntington, Samuel. P. (1999), "The Lonely Superpower", Foreign Affairs, March/April.

- Ikenberry, G. John (2008), "The Rise of China and the Future of the West, Can the Liberal System Survive? Foreign Affair, January/February.
- Ikenberry, G. John (2001), *After Victory: Institutions, Strategic Strains, and the Rebuilding the Order After Major Wars*, Princeton.
- Ikenberry, John (2005), "America's Imperial Ambition," *Foreign Affairs*, Cilt 81, Sayı 5, Eylül-Ekim.
- Ikenberry, John (1999), "Institutions, Strategic Restraints, and the Persistence of American Post War Order," *International Security*, Cilt 23, Sayı 3, 1998-1999.
- Ikenberry, John (1989), "Rethinking the Origins of American Hegemony," *Political Science Quarterly*, Cilt 104, Sayı 3, Sonbahar.
- Ikenberry, John (2001), *After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order after Major Wars*, Princeton, Princeton University Press.
- Kaka, Asiye "Antonio Gramsci ve "Hegemonik Okul", *BÜSBE Dergisi*, 12 (21), s. 329-338.
- Kagan, Robert (2008), *The Return of History and the End of History*, Atlantic Books, London.
- Kaplan, Robert (2001), *Warrior Politics: Why Leadership Demands a Pagan Ethos*, New York.
- Karzt, Hagai (2006), "Gramsci, Hegemony and Global Civil Society Networks" *Voluntas*, 17, s. 333-348.
- Kennedy, Paul (2001), "Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri", Çev. Birtane Karanakçı, İş Bankası Yay., İstanbul.
- Keohane, Robert (1984), *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton, Princeton University Press.
- Khanna, Parag (2008), "Waving Goodbye to Hegemony", *NYT*, January 27.
- Krislov, Samuel (2001), "American Federalism as American Exceptionalism", *Journal of Federalism*, 31:1 (Winter).
- Kupchan, Charles A. (2001), *The End of the American Era: US Foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty First Century*, New York.
- Mardin, Şerif, Din ve İdeoloji, Ankara, 1969.
- Mark Beeson ve Richard Higgott (2011), *Hegemony, Institutionalism and US Foreign Policy: Theory and Practice in Comparative Historical Perspective*, Konferans Bildirisi 15-17 Aralık 2003, s.3-4 http://eprint.uq.edu.au/archive/00001192/01/mbrh_birm_03.pdf, 20 Ocak 2011.
- Nye, Joseph Jr., "Limits of American Power", *Political Science Quarterly*, 117(4), 2002-03, ss. 545-559.
- Nye, Joseph Jr. (2003), *Amerikan Gücünün Paradoksu*, Çev. Gürol Karaca, İstanbul, Literatür Yayıncılık.
- Nye, Joseph Jr. (2004), *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*, Oxford, New York..
- Nye, Joseph S. (1990), "The Changing Nature of World Power," *Political Science Quarterly*, Cilt 105, Sayı 2, Yaz.

- Nye, Joseph, "The American National Interest and Global Public Goods" *International Affairs* 78(2), ss.233-244.
- Pala, Cenk (2007), "Rusya Federasyonu'nun Enerji Politikası ve Enerji Güvenliğine Etkileri", SAREM Enerji Arz Güvenliği Sempozyumu, SAREM Yayınları.
- Robinson, William (2004), *A Theory of Global Capitalism: Production, Class and State In a Transnational World*, Baltimore, John Hopkins University Press.
- Safrin, Sabrina (2008), "The Un-Exceptionalism of US Exceptionalism", *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 41, s.1309.
- Segal, Adam (2004), "Is America Losing Its Edge?", *Foreign Affairs*, November/December 2004.
- Sonia Buckel&Andreas Ficher-Lescano (2009), "Gramsci Reconsidered: Hegemony and Global Law", *Leiden Journal of International Law*, , No:22, s.437-454.
- Stokes, Doug (2005), "The Heart of Empire? Theorising US Empire In an Era of Transnational Capitalism," *Third World Quarterly*, Cilt 26, Sayı 2, 2005.
- Wallerstein, Immanuel (2006), "The Curve of American Power," *New Left Review*, Cilt 40, Temmuz-Ağustos 2006.
- Wallerstein, L. (2004), *The Politics of the World Economy*, Cambridge University Press, Cambridge
- Zakaria, Fareed (2008), "The Future of American Power, How America Can Survive, The Rise of the Rest", *Foreign Affairs*, May/June 2008.
- Zakaria, Fareed (2008), "The World Isn't So Dark", *Newsweek Dergisi*, 18 Eylül 2008.